

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Darbo teisės katedra

Rasos Dudėnaitė,
V kurso, darbo teisės
studijų šakos studentė

Magistro darbas
Bedarbio teisinis statusas Lietuvoje ir pasirinktoje ES valstybėje

Vadovas: lekt. dr. J. Maculevič
Recenzentė: as. S. Cirtautaitė - Kaminskiėnė

Vilnius
2008

Turinys

1. Bedarbio samprata Lietuvoje ir Airijoje	5
1.1. Bedarbio sąvoka ir požymiai	5
1.2. Bedarbiai ir nedarbas	10
2. Bedarbio statuso suteikimo tvarka	16
2.1. Socialinę bedarbių apsaugą įgyvendinančios institucijos	16
2.2. ES migrantų bedarbių socialinė apsauga	23
3. Socialinės garantijos nedarbo atveju.....	24
3.1. Socialinio draudimo teikiamos garantijos.....	24
3.2. Išankstinės pensijos mokėjimas nedarbo atveju	29
3.3. Socialinė parama nedarbo atveju	31
4. Aktyviosios darbo rinkos politikos priemonės	36
Išvados	51
Santrauka.....	53
Summary	55
Literatūros sąrašas.....	56

Įvadas

Vienas iš svarbių valstybės keliamų tikslų - užtikrinti asmens teisę į darbą, mokslą, socialinę apsaugą. Dirbant, gaunant atlyginimą yra tenkinami asmeniniai poreikiai, gerbūvis. Įtakojant šiuolaikiniam konkurencingos rinkos ekonomikos kūrimuisi, privataus verslo sektoriaus plėtimuisi, valstybė negali užtikrinti užimtumo kiekvienam darbingam žmogui. Garantuojant teisę į darbą, nėra įgyvendinamas absoliutus užimtumas ir darbo pasirinkimas pagal turimą įgytą išsilavinimą, profesinę kvalifikaciją ar asmeninius pageidavimus, ko pasekoje atsiranda toks reiškinys kaip nedarbas ir bedarbiai. Bedarbystės problema aktuali Lietuvos Respublikai ir Airijos Respublikai. Ir, nors pastaraisiais metais bedarbių skaičius žymiai sumažėjęs, tačiau ženkliai didėja jaunimo nedarbas ir daugėja ilgalaikių bedarbių. Valstybės suinteresuotos stebėti darbo rinkos pokyčius, veiksnius, įtakojančius bedarbystės tendencijas. Vykdamas darbo rinkos politiką, nukreiptą į socialiai silpnesnius ir mažiau galimybių turinčius įsitvirtinti darbo rinkoje asmenis, pasirašomos konvencijos, kuriami teisės aktai, apsaugantys asmenis, netekusius darbo ar norinčius grįžti į darbo rinką. Bedarbio teisinio statuso suteikimas darbingo amžiaus žmogui įtakoja tolimesnę asmens teisę į valstybės suteikiamas socialines lengvatas ir garantijas, kurios įgyvendinamos per valstybines institucijas.

Temos aktualumas. Gyventojų pagrindinės pajamos yra gaunamos iš darbo. Netekus galimybės dirbti arba nesugebant įsitvirtinti darbo rinkoje, netenkama pagrindinio pragyvenimo šaltinio ir kyla grėsmė socialinei atskirčiai ir skurdui. Bedarbių problema, su kuria susiduria tiek Europos Sąjungos senbuvės, tokios kaip Airijos Respublika ir naujosios šalys, tokios kaip Lietuvos Respublika, sunkiai sprendžiama tiek ekonominiu tiek socialiniu mastu. Bedarbio statuso suteikimui svarbi dabartiniuose teisės aktuose įtvirtinta sąvoka, apibūdinanti asmenį kaip bedarbį. Ja remiantis formuojamos valstybės socialinės apsaugos ir pasyvios, aktyvios darbo politikos priemonės. Tikslinga apžvelgti kaip Airijos Respublikoje ir Lietuvos Respublikoje įgyvendinama teisės aktų numatyta ekonominė, socialinė apsaugos ir rėmimo tvarka, kokie trūkumai, privalumai ir panašumai išryškėja palyginant, bei galimybės įgyvendinti dalyvavimą darbo rinkos politikos priemonėse ir įsisavinti valstybės teikiamą ekonominę, socialinę paramą.

Tyrimo objektas. Šiame rašto darbe pagrindinis objektas - bedarbio teisinio statuso suteikimo pagrindai, suteikiantys galimybę pasinaudoti ir taip įgyvendinti teisę į valstybės teikiamą ekonominę, socialinę paramą ir dalyvavimą darbo rinkos politikos priemonėse. Europos Sąjungos šalyse siekiama ne tik užtikrinti daugiau darbo vietų, bet ir atitinkamai sureguliuoti socialinės apsaugos sistemą, neprarandant jau pasiektų tikslų, bet tobulinant

ateities perspektyva. Šiuos procesus reguluoja atitinkamų valstybių vyriausybės, atsižvelgiant į vystomą vieningą praktiką tarp Europos sąjungos valstybių.

Tyrimo tikslas. Šio magistro darbo tikslas atskleisti bedarbio teisinio statuso įgijimo suteikiamą galimybę įgyvendinti dalyvavimą darbo rinkos politikos priemonėse ir įsisavinti valstybės teikiamą ekonominę, socialinę paramą.

Tyrimo uždaviniai. Užsibrėžtam magistro darbo tikslui keliami šie uždaviniai:

- Išanalizuoti ir palyginti Lietuvos Respublikos ir Airijos Respublikos pateiktas bedarbio definicijas ir statuso suteikimo pagrindus.
- Apžvelgti pagrindines priežastis, įtakojušias asmenų bedarbystę ir padėtį darbo rinkoje.
- Išanalizuoti ir palyginti Lietuvos Respublikos ir Airijos Respublikos socialinės apsaugos sistemą.
- Apžvelgti valstybės organizuojamų darbo rinkos aktyvių ir pasyvių politikos priemonių įgyvendinimo galimybes ir tikslingumą.

Tyrimo metodai. Analizės metodu nagrinėjami Lietuvos Respublikos ir Airijos Respublikos teisės aktų pateikti bedarbio požymiai, per kuriuos pateikiami reikalavimai, keliami bedarbio statuso suteikimui. Istorinio metodo pagalba atskleidžiama abiejų valstybių socialinės apsaugos sistemos raida. Tiriant bedarbio statuso įgijimo suteikiamą galimybę įgyvendinti dalyvavimą darbo rinkos politikos priemonėse ir įsisavinant valstybės teikiamą ekonominę, socialinę paramą bus naudojamas lyginamasis tyrimo metodas.

Tyrimo naujumas. Šiuolaikinėje abiejų valstybių darbo rinkoje statistiniai duomenys rodo, kad bedarbių yra labai nedidelis procentas, Airijos Respublikos vyriausybė skelbia, kad pasiektas koks tik įmanoma maksimalus darbo rinkos užimtumas ir bedarbystės reiškinys suvaldytas. Lietuvos Respublikoje šiuo metu yra taip pat labai žemas nedarbo lygis. Ieškant literatūros, mokslinių straipsnių, paaiškėjo, kad ši tema nėra daug nagrinėta, ypač lyginamuoju aspektu. Loginės analizės metodu aiškinamos atskiros nuostatos ir jų taikymo pavyzdžiai.

Panaudota literatūra. Rašant darbą naudotasi valstybių konstitucijomis ir Lietuvos Respublikos darbo kodeksu, kiek tai liečia asmens teisę į darbą. Įstatymais, liečiančiais bedarbių teisinį statusą - Airijos Respublikos socialinės apsaugos įstatymu, Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymu, Lietuvos respublikos užimtumo rėmimo įstatymu, Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymu, bei specialia literatūra.

1. Bedarbio samprata Lietuvoje ir Airijoje

1. 1. Bedarbio sąvoka ir požymiai

Asmens teisinis statusas - tai faktinė subjekto būklė, priklausanti nuo tam tikrų aplinkybių, kiekvieno subjekto teisinis statusas gali skirtis. Analizuojant bedarbio požymius, atskleidžiami tokio statuso suteikimo reikalavimai. Dabartiniuose ekonomikos leidiniuose bedarbiai plačiau prasme – tai nedirbantys, bet norintys dirbti ir ieškantys darbo, darbingo amžiaus piliečiai, užsiregistravę arba ne darbo biržoje. Bedarbio statusas, kurio pagrindas yra bedarbio sąvoka, teisinėje literatūroje paprastai reiškia šiai kategorijai priskiriamų asmenų teisių ir pareigų bei jų garantijų laikymosi nustatymą¹. Suteikiant šį statusą numatoma galimybė įgyti valstybės teikiamą paramą pinigine išmoka ir papildomom garantijom, kurias suteikia valstybė per aktyvias politikos priemones, taip įgyvendinama bedarbystės mažinimo uždavinius ir didindama užimtumą.

Veikiami rinkos pokyčių ar asmeninių priežasčių žmonės tampa bedarbiais. Dažniausiai bedarbiu įvardijamas asmuo neturintis pastovaus darbo. Politinės, ekonominės ir socialinės reformos, prasidėjusios Lietuvos Respublikoje (toliau - Lietuvoje) 1990 m. pradžioje, sąlygojo esminius pokyčius visose visuomenės gyvenimo srityse, jų tarpe ir apmokamo darbo sferoje: gamybos nuosmukis neišvengiamai įtakoją dirbančiųjų skaičiaus mažėjimą ir nedarbo lygio augimą. Dėl privatizacijos ir ekonomikos modernizacijos procesų pasikeitė gyventojų užimtumo struktūra, atsirado naujos pagal ekonominį statusą užimtųjų grupės: darbdaviai, savarankiškai dirbantys (individualūs verslininkai), samdomi darbuotojai (tarnautojai, darbininkai) ir bedarbiai. Pirmosios trys grupės yra santykinai stabilios sudėties, nors ir joms būdingas tam tikras socialinis mobilumas. Bedarbiai – specifinė grupė mobilumo prasme. Ji nuolat pasipildo dažniausiai iš darbuotojų bei savarankiškai dirbančiųjų. Kadangi samdomasis darbas yra daugumos žmonių pragyvenimo šaltinis, tai valstybės socialinės (pirmiausia darbo rinkos) politikos uždavinys – sudaryti sąlygas visiems galintiems ir norintiems dirbti piliečiams patiems įsigyti pragyvenimo šaltinį. Rinkos ekonomikoje didesnis ar mažesnis nedarbas yra natūralus reiškinys, todėl bedarbių socialinė grupė nuolat egzistuoja. Socialiniu požiūriu ji yra gana nevienalytė, todėl gali kilti abejonių, ar ji laikytina atskira socialine grupe. Tapus bedarbiu iš esmės keičiasi žmogaus socialinis statusas. Jis išstumiamas iš pagrindinės gyvenimo raiškos sferos ir netenka natūralaus pragyvenimo šaltinio. Tai yra pakankamas pagrindas išskirti į atskirą socialinę grupę. Tačiau tai ypatinga socialinė grupė,

---

¹ Darbo teisė suvienytoje Europoje. Konferencijos medžiaga. - Vilnius: Forzacas, 2004. P. 309.

pasižyminti dideliu socialiniu nevienalytiškumu. Pastaroji aplinkybė lemia tai, kad atskirų bedarbių konkurencingumas darbo rinkoje yra labai skirtingas².

Lietuvos įstatymuose, bedarbio sąvoka ne kartą buvo kritikuojama ir keičiama. 1990 m. priimtame Lietuvos Respublikos gyventojų užimtumo įstatyme bedarbiais buvo laikomi „darbingi piliečiai, kurie ne dėl jų nepriklausančių aplinkybių neturi uždarbio, yra užsiregistravę gyvenamosios vietos darbo biržoje kaip norintis ir galintis dirbti tam tikrą darbą arba pasirengęs mokytis bei persikvalifikuoti, jeigu darbo birža nepasiūlė darbo atitinkančio jų profesinį pasirengimą, ankstesnę profesinę veiklą ir sveikatos būklę arba neturintis pakankamai pragyvenimo lėšų³“. Pritariant doc.dr. P. Čiočio nuomonei, ši sąvoka nepateikė konkrečių kriterijų, kuriais vadovaujantis būtų galima nustatyti minimas sąlygas⁴, tokias kaip norą ar galėjimą dirbti tam tikrą darbą, bei pakankamas pragyvenimo lėšas. Pakankamos pragyvenimo lėšos - subjektyvus dalykas.

Dabartinis Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau DK) 91 str. nustato, kad „Bedarbiais laikomi nedirbantys darbingo amžiaus darbingi asmenys, nesimokantys pagal dieninę mokymo formą, įstatymų nustatyta tvarka įsiregistravę teritorinėje darbo biržoje kaip ieškantys darbo ir pasirengę dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse“⁵. Sąvoka, apibūdinanti bedarbio požymius, yra įtvirtinta Nedarbo socialinio draudimo įstatyme.

Airijos Respublikoje (toliau - Airijoje) “bedarbiu laikomas asmuo, kuris privalo būti pasirengęs, galintis dirbti ir tikrai ieškantis darbo, bei pasirengęs įsidarbinti visai darbo dienai. Įvardijant bedarbį, vartojamas jobseeker terminas⁶, pakeitimas buvo daromas 2006 m., tuo pačiu pagrindu pasikeitė ir bedarbio išmokos į darbo ieškotojo išmokas. Teisinė nuostata „tikrai ieškantis darbo“ reiškia, kad privalo būti pasirengęs priimti bet kokią racionalų pasiūlymą dirbti ir (arba) įgyti atitinkamą kvalifikaciją. Bet koks racionalus pasiūlymas dirbti turėtų pirmiausiai atitikti jau turimą kvalifikaciją, darbo patirtį ar įgūdžius. Bedarbio sąvoka įtvirtinta Socialinės apsaugos įstatyme 120 str.⁷ “asmeniui suteikiamas bedarbio statusas, visam nedarbo laikotarpiui, jei - jis yra 16 metų ir jam dar nėra mokama senatvės pensija, jis įrodo, kad yra bedarbis, kaip to reikalauja įstatymas, jis yra gebantis dirbti darbą, asmuo įrodo, kad atitinka reikalavimus keliamus šio įstatymo ir, kad jį ketinama atleisti iš darbo arba jau yra atleistas, tačiau pasirengęs pradėti dirbti, jis

² ŠLEKYS A. Lietuvos darbo birža Konferencija 2002 m. gegužės 30 d. “Skurdas Lietuvoje: priežastys ir mažinimo galimybės”. - Vilnius, 2002.

³ Valstybės žinios, 1991, Nr. 2-25.

⁴ Darbo teisė suvienytoje Europoje. Konferencijos medžiaga. – Vilnius: Forzacas, 2004. P.310.

⁵ Valstybės žinios, 2002, Nr.64-2569.

⁶ Jobseeker termino reikšmė- darbo ieškotojas.

⁷ Social Welfare (Consolidation) Act, 1993, No. 27/1993.

nuoširdžiai ieško, bet negali gauti tinkamo darbo, dėl amžiaus, turimo išsilavinimo, gyvenamosios vietos, šeimyninės padėties, taip pat atitinka kitus šiame straipsnyje keliamus reikalavimus“.

Valstybių įstatymuose bedarbio sąvoka panaši, tačiau nėra analogiška. Sąvoka svarbus teisinis elementas, nuo kurio priklauso ne tik nedarbo lygio nustatymas, bet ir užimtumo skatinimo organizacinės ir teisinės formos, valstybės numatytos socialinės ir ekonominės garantijos bedarbiams⁸. Lietuvoje buvo atsisakyta „noro ir galėjimo dirbti“ nuostatos, o Airijoje ši nuostata taikoma.

Dabartiniame DK įtvirtintas bedarbio apibrėžimas išskiria šiuos nustatytus požymius:

- Asmuo nedirbantis, nors yra darbingas ir darbingo amžiaus;
- Asmuo nesimoko pagal dieninę mokymo formą;
- Asmuo įstatymų nustatyta tvarka įsiregistravęs teritorinėje darbo biržoje kaip ieškantis darbo;
- Asmuo pasirengęs dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse.

Nedirbantis asmuo, tai toks asmuo, kuris nėra sukūręs darbo santykių ir sudaręs darbo sutarties, taip pat nevykdo individualios veiklos. Nepriklausomai ar iš jo vykdomos individualios veiklos yra gaunamos pajamos ar ne, negalima asmens priskirti bedarbiams. Lietuvos aukščiausiasis teismas byloje, kurioje sprendėsi klausimas dėl nedarbo socialinės išmokos gavimo teisėtumo, tai patvirtino. Ieškovas, Lietuvos darbo birža, kreipėsi į teismą, nes atsakovui užsiregistravusiam darbo biržoje ir raštu patvirtinusiame, kad jis yra bedarbis, neturi jokių pajamų ir įmonių, įregistruotų jo vardu, buvo mokama nedarbo socialinio draudimo išmoka. Atsakovas teigė, kad nebuvo gaunamos pajamos iš jo įregistruotos individualios įmonės, tai patvirtino mokesčių deklaracijos. Teismas pažymėjo, kad nepriklausomai nuo to, ar įmonė veikianti ar ne, vien tik įmonės įregistravimo faktas suponuoja sąlygą, kad asmuo pagal Bedarbių rėmimo įstatymą, neturi teisės gauti bedarbio pašalpos. Asmenys, turintys įregistruotą individualią įmonę ir mokantys socialinio draudimo mokesčius, nors ir negauna iš tos įmonės jokių pajamų ar nevykdo veiklos, negali būti pripažinti bedarbiais, nes sąlygos pripažinti bedarbiu siejamos su įmonės statusu, veikla ir gaunamomis pajamomis, o ne viena iš jų⁹.

Darbingumo lygis - asmens pajėgumas įgyvendinti anksčiau įgytą profesinę kompetenciją ar įgyti naują profesinę kompetenciją arba atlikti mažesnės kompetencijos reikalaujančius darbus. Darbinis teisnumas ir veiksnumas atsiranda nuo šešiolikos metų,

---

⁸ NEKROŠIUS *et al.* *Darbo teisė*. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. P.151.

⁹ Lietuvos aukščiausiojo teismo byla Nr. 3K-3-293/2006.

su tam tikromis išimtimis, kurias numato įstatymai ir tęsiasi iki sulaukia senatvės pensijos amžiaus, tačiau ir pensinio amžiaus žmonės valstybė skatina užsiimti darbine veikla. Amžiaus ribos nustatytos, atsižvelgiant į žmogaus darbingumą ir gebėjimą atlikti darbą, nekeliant sau ir aplinkiniams grėsmės ir nedarant žalos.

Asmuo, studijuojantis dienine studijų forma, negali pretenduoti į bedarbio statusą. Registruotis darbo biržoje galima, tačiau pateikus prašymą jis būtų įvardijamas kaip besimokantis ir ieškantis darbo, nes studijuojant didinamos asmeninės įsidarbinimo galimybės, keliama profesinė kompetencija ir įgyjamas išsilavinimas, suteikiantis pranašumą darbo rinkoje ieškant darbo ateityje.

Įsiregistruojant įstatymų nustatyta tvarka teritorinėje darbo biržoje, kaip ieškančiam darbo – išreiškiamas pageidavimas, sutikimas ir noras dirbti. Registravimasis savanoriškas, suinteresuotumas yra asmeninio pobūdžio. Vien tik faktas, kad asmuo ieško darbo įsiregistruodamas teritorinėje darbo biržoje, nesuteikia bedarbio statuso, nėra draudžiama, dirbant sudarius pastovią ar laikiną darbo sutartį atitinkamoje darbovietėje, ieškoti darbo. Įsiregistravimas privačioje įdarbinimo agentūroje nėra prilyginamas įsiregistravimui teritorinėje darbo biržoje. Registruojami asmenys, kurie: nedirbantys Lietuvos gyventojai, dirbantys ir turintys įspėjimą apie atleidimą iš darbo, nedirbantys Europos ekonominės erdvės valstybių ir Šveicarijos Konfederacijos piliečiai, asmenys, kuriems Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba nustatė profesinės reabilitacijos paslaugų poreikį, kitiems (dirbantiems, besimokantiems pagal dienas mokymosi formas, pensinio amžiaus). Kiekvienai ieškančių darbo grupei nustatyti atskiri dokumentų pateikimo ar atitinkamų formų pildymo reikalavimai (pvz.: reikalavimas pateikti apie nedarbo draudimo išmokos skyrimą, jei prašymą teikiantis asmuo nėra Lietuvos pilietis) reikalavimai¹⁰. Nustatyta sąlyga, kad vienu metu galima registruotis tik vienoje teritorinėje darbo biržoje.

Pasirengimas dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse nurodomas kaip dar vienas bedarbio požymis. Darbo rinkoje formuojasi darbo vietų paklausa ir pasiūla, ji nėra pastovi, nes reaguoja į ekonominius ir socialinius pokyčius, kurie įtakoja kokios profesijos darbuotojai tam tikru laikotarpiu yra reikalingiausi, tačiau ne visi dirbantieji spėja prisitaikyti prie permainų (dėl profesinės kompetencijos stokos, amžiaus ar prieš tai įgyto išsilavinimo) ir dėl natūralios konkurencijos gali netekti darbo vietos. Atsižvelgiant į esamos darbo rinkos poreikius, formuojamos darbo rinkos politikos priemonės, tokios kaip:

---

¹⁰ LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymas „Dėl ieškančių darbo asmenų registravimo ir apskaitos teritorinėse darbo biržose sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“. 2006, Nr. A1-207.

- Bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų profesinis mokymas;
- Darbo rotacija;
- Remiamas įdarbinimas- įdarbinimas subsidijuojant;
- Remiamas įdarbinimas- darbo įgūdžių įgijimo rėmimas;
- Remiamas įdarbinimas- viešieji darbai;
- Darbo vietų steigimo subsidijavimas;
- Vietinių užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimas
- Savarankiško užimtumo rėmimas.

Airijoje bedarbiui socialinio aprūpinimo įstatymo 120 str.¹¹ nustatyti tokie požymiai:

- Asmuo yra 16 metų, bet jam nėra mokama senatvės pensija. Nustatytas amžiaus kriterijus, kuris negali būti pažeidžiamas. Sulaukus 66 metų mokama senatvės pensija, todėl nebepretenduojama į bedarbio išmokas ir garantijas. Asmenys, kuriems iki senatvės pensijos išmokų gavimo yra likę trys mėnesiai, gali kreiptis dėl išankstinių pensijos išmokų.
- Ieškantysis darbo turi kreiptis į tarnybas, organizuojančias įdarbinimą, profesinės kvalifikacijos keitimą ar kėlimą, konsultuotis ar registruotis kaip ieškantis darbo.
- Besikreipiantysis įrodo, kad yra bedarbis, kaip to reikalauja įstatymas, t.y. jis neturi darbo 3 dienas iš eilės einančių 6 dienų laikotarpyje. Jei asmeniui jau yra 16 ar daugiau metų, galima gauti pašalpą (jei nebuvo mokamas nedarbo socialinis draudimas, arba įmokos jau yra išnaudotos). Nustatant, ar asmuo yra bedarbis, tikrinama jo pateikta informacija, kviečiamas į pokalbius, numatyta galimybė pareikalauti papildomų dokumentų, tokių kaip banko kortelė, tikrinant pajamas ir išlaidas.
- Jis yra gebantis dirbti darbą, - šis požymis siejamas su asmens darbingumu, išskiriant asmenis, kuriems nustatinėjant darbingumo lygį, gali būti gauta išvada, kad darbingumas yra mažesnis nei numatytas vidutiniškas, arba žmogus turi negalę. Taip pat išskiriamos besilaukiančios moterys, nes jų statusui taikomos kitos socialinės garantijos, apsauga ir išmokos¹². Šiems asmenims negali būti suteikiamas bedarbio statusas ir negali būti pretenduojama į šios rūšies išmokas. Gebėjimas dirbti siejamas su galimybe imtis siūlomo darbo tuoj pat ir nekelia jokių abejonių.

¹¹ Social Welfare (Consolidation) Act, 1993, No. 27/1993.

¹² Žiūrėta [2008-04-20]. Prieiga per internetą <www.welfare.ie/foi/ja_jobseekall.html>.

- Asmuo įrodo, kad atitinka šio įstatymo keliamus reikalavimus ir kad jį ketinama atleisti iš darbo arba jau yra atleistas, tačiau pasirengęs pradėti dirbti.
- Jis nuoširdžiai ieško, bet negali gauti tinkamo darbo dėl amžiaus, turimo išsilavinimo, gyvenamosios vietos, šeimyninės padėties, taip pat atitinka kitus šiame straipsnyje keliamus reikalavimus.

Analizuojant dviejų valstybių pateikiamas bedarbio definicijas, galima teigti, kad iš esmės jos yra panašios, pabrėžiant, kad asmuo, tikrai ieškantis darbo, pasirengęs dirbti ir visą darbo dieną; minimalus amžius, nustatantis bedarbio veiksnumą, analogiškas. Airijos įstatymas, apibūdinamas bedarbį, detaliau įvardina reikalavimus, keliamus statuso suteikimui. Apibendrinant Europos Sąjungos keliamus reikalavimus bedarbiui, galima teigti, kad tiek Lietuva, tiek Airija tenkina juos, nepažeidžia ir nediskriminuoja žmogaus teisių į darbo pasirinkimą ir konsultavimąsi.

1.2. Bedarbiai ir nedarbas

Tikslingas fizinių ir protinių gebėjimų realizavimas, dalykai kuriuos žmogus veikia dirbdamas ir darbo priemones, kuriomis veikiamas darbo objektas, vadinamas darbu¹³. Teisė į darbą pirmą kartą buvo paskelbta, kaip svarbiausia tarptautiniu mastu pripažintina žmogaus teisė Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje¹⁴, o taip pat įtvirtinta Lietuvos Respublikos konstitucijos 48 str.¹⁵. Čia nurodoma, kad kiekvienas turi teisę dirbti, tačiau ne visiems pavyksta tai įgyvendinti. Nedarbas, kaip socialinis reiškinys, pasireiškia tuo, kad darbingas ir dirbti galintis žmogus neturi darbo. Airijos konstitucijos 45 dalis skirta socialinei apsaugai, kur įtvirtintos valstybės vykdomos socialinės politikos kryptys, ir įvardijama: „Valstybė turi užtikrinti, asmens galimybę pasirinkti darbą, kuris labiausiai būtų priimtinas žmogui pagal amžių, lytį ar fizinį pajėgumą“. Nedarbas – darbo jėgos, kaip gamybos veiksnio, neužimtumas. Tai rinkos ekonomikos šalims būdingas socialinis reiškinys, kurio esmė ta, kad dalis šalies gyventojų, galinčių ir norinčių dirbti samdos pagrindais, neturi darbo¹⁶. Šis reiškinys nuostolingas valstybės ekonominiam ir socialiniam vystimuisi, reikalaujamas didelių piniginių resursų. Nesurenkami mokesčiai, daugėja socialiniu draudimu neapdraustų asmenų, užkraunama papildoma mokesčių našta dirbantiesiems. Nedarbu nelaikomi atvejai, kai darbo neturi nepilnamečiai, pensininkai,

¹³ TIAŽKIJUS, V., Darbo teisė: teorija ir praktika. Vilnius: Justitia, 2005. Psl. 40-41.

¹⁴ Valstybės žinios, 2006, Nr.68-2497.

¹⁵ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁶ DAMIDAVIČIUS, M.,POCIUS, A., Darbo rinkos terminų ir sąvokų žodynas. Vilnius, 1998. Psl. 69.

dirbti negalintys (asmenys turintys negalią) ar asmenys turintys pajamų iš individualios veiklos.

Nagrinėjant nedarbo priežastis svarbu atsižvelgti į dvi pagrindines rinkos teorijas: neoklasikinę ir keinsistinę.

Neoklasikinė teorija sako, kad darbo rinka, laisvosios rinkos sąlygomis turi tendenciją savaime pasiekti pusiausvyrą, t.y. maksimalų visiško užimtumo lygį. Teoriškai tai bus lygis, kurį pasiekus, darbą galės rasti visi norintys dirbti, esant tam tikram darbo užmokesčio lygiui. Neoklasikai teigė, kad visiškas užimtumas gali nusistovėti savaime. Remiantis jų teiginiais, pagrindinė nedarbo priežastis – laisvosios rinkos mechanizmų veikimo apribojimai. Ši mokykla tyrinėja nedarbą kaip savanorišką reiškinį, nes jos vertinimu, pusiausvyra darbo rinkoje yra pastovi, ji sutampa su visišku užimtumu ir kiekvienas norintis dirbti randa darbą.

Keinsistinė teorija teigiama, kad nedarbas yra vienalytis reiškinys, kuris skirstomas į dvi rūšis: laisva valia atsirandantį nedarbą (kai laisvos darbo vietos nepritraukia dirbančių žmonių dėl juos netenkinančių darbo sąlygų, užmokesčio) arba prievartinį nedarbą (kai nedirbantis žmogus sutinka su esamu atlyginimu ir esamomis darbo sąlygomis, tačiau negali rasti paties darbo). Kiekvienoje šalyje gyventojų užimtumo lygį lemia vartojimo ir investicijų paklausa. Jei bendroji paklausa nepakankama arba ima mažėti, sumažėja ekonominis efektyvumas. Prasidėjus ekonomikos nuosmukiui, padaugėja bedarbių, kyla nedarbo lygis. O padidėjus bendrajai paklausai, ekonomika pagyvėja, bedarbių pradeda mažėti.

Nedarbo rūšys skirstomos atsižvelgiant į jį sukeliančias priežastis:

Tekamasis nedarbas. Laikinas, neišvengiamas nedarbas, vadinamas tekamuoju. Visada yra priežasčių, dėl kurių žmonės nedirba. Pavyzdžiui, keičiant darbą, žmogus kurį laiką nedirba. Žmonės, kurie tam tikrą laiką nedirba, vyriausybės statistikos duomenyse yra įrašyti kaip „bedarbiai“. Bedarbiais yra laikomi ir darbo išteklius papildantys jaunuoliai, kol nesuranda pirmojo darbo. Teigiama, kad ši bedarbystės rūšis yra neišvengiama kaip pasekmė darbinio judrumo ir darbo paieškos proceso. Trumpalaikio nedarbo rūšis sukelta darbinio judrumo, yra suderinama su visišku užimtumu. Galima teigti, kad tokia nedarbo rūšis yra teigiama, nes asmenys keisdami darbą įgyvendina savo konstitucinę darbo pasirinkimo teisę.

Struktūrinis nedarbas. Dar vadinamas technologiniu, nes jį lemia technologiniai ir kitokie ekonominiai (gamybos struktūros) pokyčiai. Sparti pastarųjų dešimtmečių technikos pažanga, palengvino sunkius rankomis dirbamus darbus. Nekvalifikuoto darbo paklausa sumažėjo ir tai yra akivaizdus pažengusios technikos padarinys. Struktūrinį

nedarbą gali sukelti ne tik naujausių technologijų atsiradimas, bet ir kiti veiksniai. Pavyzdžiui, pasikeitus ilgalaikiam vartotojų skoniui, perkėlus darbo vietas iš vieno regiono arba iš vienos šalies į kitą, bedarbiais gali tapti net kvalifikuoti darbininkai. Neįgiję reikiamos kvalifikacijos darbininkai taip pat papildo bedarbių gretas. Struktūrinis nedarbas atsiranda ir tuomet, kai vyksta šalies ekonomikos struktūros pokyčiai. Lietuvai, buvus Sovietų Sąjungos sudėtyje, jos ekonomika buvo integruota į didesnę ekonomikos sistemą, tenkino šios sistemos poreikius. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, teko keisti jos ekonomikos struktūrą. tokio pobūdžio procesas gali taip pat sukelti struktūrinį nedarbą. Airijoje 1970-ųjų m. pabaigoje ir 1980-ųjų m. pradžioje kilo struktūrinio nedarbo lygis dėl įvykusių pokyčių pramoninėje gamyboje¹⁷. Sunkiausiai sprendžiama ilgalaikio nedarbo problema susijusi su ilgalaikiais bedarbiais, kurie yra bene labiausiai pažeidžiama visuomenės dalis. Lietuvos publikos užimtumo rėmimo įstatyme¹⁸ nurodoma, kad ilgalaikiai bedarbiai- asmenys iki 25 metų, kurių nedarbo trukmė viršija 6 mėnesius, ir asmenys nuo 25 metų, kurių nedarbo trukmė viršija 12 mėnesių, skaičiuojant nuo įsiregistravimo darbo biržoje dienos. Ilgalaikių bedarbių problema aktuali ne tik Europos Sąjungos šalims naujokėms, bet ir senbuvėms. Tokių bedarbių atsiradimo priežastis nulemia ne tik asmeninės savybės, tokios kaip nepasitikėjimas savimi, motyvacijos stoka ar nenoras dirbti, bet ir anksčiau minėtosios nedarbo rūšys, o ypač struktūrinis nedarbas, kurio priežastys įvardijamos technologiniais ir ekonominiais (gamybos struktūros) pokyčiais. Pastebima tendencija, kad didėjant ilgalaikių bedarbių kiekiui, prastėjo ekonominė situacija.

Stagnacinis nedarbas. Asmenys dirbantys atsitiktinius, nepastovius darbus, taip prarandant kvalifikaciją, žmogus netobulėja vienoje srityje, ko pasekoje sunku susirasti darbą, arba prarandamas interesas jį ieškoti.

Sezoninio nedarbo priežastis nulemia atliekamų darbų sezoniškumas, galėjimas juos atlikti tik tam tikru metų laiku. Nedarbą sukelia ūkinės veiklos ciklo pasikeitimas. Nedarbą didina sumažėjusi prekių ir paslaugų paklausa. Kai paklausa didėja, didėja ir užimtumas. Pavyzdžiui: žemės ūkio darbai, paslaugų teikimo paklausos. Tiek Lietuvoje tiek Airijoje ši bedarbystės forma taip pat egzistuoja.

Nuslėptasis nedarbas, kitaip vadinamas latentiniu, nes asmuo dirba, tik tai oficialiai nedeklaruoja arba gali ir nori dirbti, tačiau nesiregistruoja darbo biržoje.

Išanalizavus Lietuvos darbo rinkos pokyčius, per pastaruosius metus, ryškėja tendencija, kad nedarbo lygis ėmė žymiai mažėti. 2003 m. - 2005 m. rinkoje įvyko

---

¹⁷ TILLE, C. YI, K.-M., *Curbing Unemployment in Europe: Are There Lessons from Ireland and the Netherlands*. New York, 2001.

¹⁸ Valstybės žinios, 2006, Nr. 73-2762.

pokyčiai, keitėsi iki šiol buvusios darbo rinkos tendencijos: augo darbo jėgos paklausa, didėjo užimtumas, mažėjo nedarbo lygis ir ryškus skirtumas teritorine nedarbo diferenciacija¹⁹. Remiantis Lietuvos darbo biržos pateiktais duomenimis pastebimi šie pokyčiai:

2002 m. - 2003 m. šalyje įregistruota iki 210 tūkst. laisvų darbo vietų, užimtumo lygis siekė beveik 61 %. 2004 m. įregistruota apie 184 tūkst. bedarbių. Per 2005 m. šalyje buvo įregistruota 163,9 tūkst. bedarbių, vidutiniškai 13,7 tūkst. kiekvieną mėnesį. 2006 m. vidutinis metinis bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų 2006 m. buvo 3,4%, tai yra 1,4 % punkto mažiau negu vidutinis metinis 2005 metų nedarbo rodiklis. 2007 m. sausio 1 d. teritorinėse darbo biržose įregistruoti bedarbiai sudarė 3,7 % šalies darbingo amžiaus gyventojų. Bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų per metus sumažėjo 0,4 %.

Aukštas nedarbo lygis Airijoje buvo iki 1990 m., tačiau, vėliau situacija pasikeitė ir iš aukščiausio nedarbo lygio nukrito į žemiausią Europos Sąjungoje²⁰. Darbo augimas airių darbo rinkoje turėjo beprecedentį pasisekimą - nuo 1998 m., sukurta papildomai 600 tūkst. darbo vietų. Pagrindiniu darbo rinkos pasisekimu buvo stiprus Airijos ekonomikos kėlimas, kuris užaugo iki 6 % vidurkio per metus 1998 m. - 2006 m. ir socialinės apsaugos įstatymuose sugriežtėjusios sąlygos į valstybės numatomas pašalpas. Darbo rinkos tendencijų analizė rodo, kad tuo metu, kai darbo vystimasis buvo labai stiprus, bet nuoseklus, svyravimai buvo platūs, susiję su ekonominiais ciklais. Įspraustas tarp dviejų darbo augimo bangų (t.y. 1998 m. - 2001 m. ir 2004 m. - 2007 m.), buvo lėtesnio darbo augimo periodas, nulemtas ekonominės veiklos susilpnėjimo, kuris įvyko dešimtmečio pradžioje. Be to, darbas tam tikruose sektoriuose (ypač statyboje ir gamyboje) ir faktiškai visose srityse pastebėtas aukštas augimo lygis 1998 m. - 2007 m. Taip pat buvo ryškus lyčių pasiskirstymas atėjimo darbo rinką tarp vyrų ir moterų.

Moterų užimtumas augo, lėtesniu ekonomikos augimo periodu labiau nei vyrų (t.y. 2001 m.- 2004 m.). Bedarbystės lygis liko vos nukrypstantis nuo 4.5 % 2001 m. - 2007 m. periodu. Nors bedarbių padidėjo nuo 30 tūkst. iki 100 tūkst., šiuo metu užimtumo lygis pasiekė 400 tūkst. darbuotojų per tą patį periodą.

Užimtumo lygis skirtingose amžiaus grupėse skiriasi. Viena iš šių grupių yra jaunimas. Jauni bedarbiai tai asmenys nuo 16 iki 25 metų, kurių nedarbą lemia ekonominės, politinės, socialinės priežastys. Konkuruojant dėl laisvų darbo vietų, jaunos žmonės nukonkuruoja vyresnio amžiaus žmonės, turintys profesinės patirties, aukštesnį

¹⁹ GRUŽEVSKIS, B., BLAŽIENĖ I., Lankstumas ir saugumas darbo rinkoje Lietuvos patirtis. Budapeštas: 2005.

²⁰ WALSH, B.M., When Unemployment Disappears: Ireland in the 1990s. Dublinas: 2003.

išsilavinimą. Taip pat įtakos turi darbdavio pasirinkimas. Prioritetas dažniausiai suteikiamas asmenims jau turintiems įdirbį, specialistams. Išsilavinimo reikalavimas taip pat nelieka nuošalyje.

Airijoje jaunimu laikomi asmenys nuo 16 iki 25 metų, išskiriama atskira, jaunų merginų ir vaikinų, amžiaus grupė nuo 16 iki 21 metų, kurie paliko mokyklą ir negavo jos baigimą patvirtinančio diplomo. Specialiai į tai nukreipti bendruomenės mokymo centrai jaunuoliams padeda įsitvirtinti darbo rinkoje, žinant, kad tai gali būti sudėtinga dėl žinių stokos ar jauno amžiaus.

Apart jaunimo nedarbo galima išskirti ir bedarbių vyrų grupę. Lietuvoje, tradiciškai buvo pastebimas aukštesnis vyrų nedarbo lygis. Remiantis statistikos departamento pateiktais duomenimis, nedirbančiųjų kiekis priklauso ne tik nuo lyties, bet ir dėl amžiaus. Daugiausiai bedarbių tarp jaunimo nuo 20 iki 25 metų ir tarp vyresnio amžiaus vyrų 55 – 60 metų Airijos statistika deklaruoja, kad analogiškose amžiaus grupėse vyrauja panašus nedarbo lygis.

Bedarbių moterų kiekis tendencingai didesnis per pastaruosius keletą metų, lyginant su bedarbių vyrų skaičiumi. Ypatingai daug bedarbių iki 20 metų amžiaus grupėje, kitose darbingo amžiaus grupėse siekia tik apie 4% bedarbių. Airijoje, kaip ir Lietuvoje, nedirbančių moterų yra didesnis procentas, nei nedirbančių vyrų. Šį reiškinį galima būtų paaiškinti remiantis dabartinės darbo rinkos poreikiu, kuris palankesnis vyriškajai pusei²¹.

Nedarbo lygį Lietuvoje skelbia statistikos departamentas ir Lietuvos darbo birža, kaip ir kitose valstybėse analogiškos institucijos, tad gali kilti abejonių ar šie duomenys parodo tikrąją bedarbystės padėtį. Nors dėl skirtingų bedarbio sąvokų apibrėžimų (bedarbiai, remiantis Tarptautinės darbo organizacijos rekomendacijomis, yra 15–74 metų amžiaus asmenys, kurie tiriamąją savaitę neturėjo darbo, jį suradę buvo pasirengę per artimiausias dvi savaites pradėti dirbti, keturias savaites intensyviai ieškojo mokamo darbo įvairiais būdais: kreipėsi į valstybinę ar privačią darbo biržą, darbdavius, draugus, gimines, žiniasklaidą, laikė įdarbinimo testus ar dalyvavo įdarbinimo pokalbiuose, ieškojo patalpų, įrengimų savo verslui, bandė gauti verslo liudijimą, licenciją, kreditą. Bedarbiams taip pat priskiriami: asmenys, kurie laikinai dėl techninių ar ekonominių priežasčių nedirbo savo darbo vietoje ir neturėjo formalaus ryšio su darbovieta, ieškojo kito darbo, samdomi darbuotojai, išėję priverstinių atostogų, jei jų darbdaviai nemoka jiems pakankamo ($\geq 50\%$) darbo užmokesčio ar atlyginimo ir jei jie tyrimo metu gali dirbti ir

---

²¹ GRUŽEVSKIS, B., BLAŽIENĖ I. Lankstumas ir saugumas darbo rinkoje Lietuvos patirtis. – Budapeštas, 2005.

ieško darbo. Priverstinėmis atostogomis laikomos darbdavio inicijuotos nemokamos atostogos, taip pat mokiniai, studentai, namų šeimininkės ir kiti asmenys, tiriamąjį laikotarpį buvę ekonomiškai neaktyvūs (mokėsi, šeimininkavo namuose), bet ieškantys darbo ir pasirenkę artimiausiu metu (per dvi savaites) pradėti dirbti²²). Traktavimo ir ne vienodos tyrimų metodikos taikymo šių žinybų oficialiai skelbiami bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio duomenys nesutampa, abiejų tyrimų rezultatai, naudojami kartu, sudaro galimybes objektyviau įvertinti bedarbystės situaciją šalyje, numatyti veiksmingesnes užimtumo užtikrinimo organizacines priemones bei teises formas. Atliekami tyrimai, remiasi 1985 m. Tarptautinės Darbo Organizacijos 160 konvencija „Dėl darbo statistikos“ ir Europos Bendrijos Komisijos 2000 m. reglamentu dėl nedarbo sąvokos apibrėžimo. Tyrimai atliekami remiantis gyventojų apklausa, praktiškai aprėpia visas ekonominės veiklos sritis, visas gyventojų kategorijas²³.

Apibendrinant galima teigti, kad teisė laisvai pasirinkti darbą - vienas iš pagrindinių demokratinės valstybės darbo teisės principų, reiškiantis teisę rinktis profesiją ir darbo vietą, tačiau šio principo problematika gana sudėtinga²⁴. Dviejų valstybių teisė vystėsi skirtingai, tačiau įstojus į Europos Sąjungą tiek vienos, tiek kitos valstybės bedarbių problemos teisinis reguliavimas panašėja. Bedarbio požymius nusakantys apibrėžimai panašūs, tačiau ne identiški. Keliami reikalavimai, norint pretenduoti į bedarbio statuso suteikimą, taip pat panašūs, ypač akcentuojant tai, kad bedarbio pareiga įsiregistravus atitinkamoje institucijoje, nors ir negavus darbo, kuri galėtų dirbti, dalyvauti aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse. Airijoje terminas „darbo ieškotojas“ labiau atitinka terminą, nei Lietuvoje, nusakantį valstybės vykdomos politikos poziciją dėl bedarbių asmenų.

Vienas iš pagrindinių pragyvenimo šaltinių - darbas, kurio netekus gresia socialinė atskirtis ir skurdas. Ekonominiai procesai, įtakojantys vyrų, moterų, jaunimo, ilgalaikį nedarbą, egzistuoja Lietuvoje ir Airijoje. Nėra įmanoma užtikrinti absoliutaus užimtumo ir bedarbių nebuvimo teisės aktais, nes rinka diktuoja savo poreikius. todėl reikia tobulinti taikomus teisės aktus, pritaikant esamai padėčiai, taip apsaugant pasyviuosius darbo rinkos dalyvius – bedarbius.

---

²² Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

²³ Darbo teisė suvienytoje Europoje. Konferencijos medžiaga. - Vilnius : Forzacas, 2004. P. 310.

²⁴ Darbo ir socialinės apsaugos teisė XXI amžiuje: iššūkiai ir perspektyvos. - Vilnius, 2007. P. 190.

2. Bedarbio statuso suteikimo tvarka

2.1. Socialinę bedarbių apsaugą įgyvendinančios institucijos

Lietuvoje socialinės apsaugos sistema pradėta formuoti 1919 m. Socialine apsauga vadinta valstybės globa tų gyventojų, kurie dėl savo socialinės būklės negali savęs iki galo kaip reikiant aprūpinti ar sudaryti tinkamų savo gyvenimo sąlygų greta kitų, šiuo požiūriu pajėgių gyventojų sluoksnių. Tuomet socialinė apsauga skirstyta į šias pagrindines sritis: darbo apsaugą, socialinį draudimą ir socialinę globą. Nuo 1940m. iki nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. galiojo Sovietų Sąjungos įstatymai ir buvo skelbiama, kad bedarbystė panaikinta. Šiuo metu be Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bedarbių klausimus reguliuoja Lietuvos darbo birža prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kartu su teritoriniais darbo biržos padaliniais ir Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba. Kiekviena institucija veiklą vykdo savo kompetencijos ribose. Kaip ir kiekvienoje teisinėje valstybėje atitinkami teisės aktai reguliuoja tam tikrus klausimus, Lietuvoje tai įgyvendinama per Nedarbo ir socialinio draudimo įstatymą, Užimtumo rėmimo įstatymą, Socialinių įmonių įstatymą ir kitus teisės aktus.

Socialinės apsaugos sistema Airijoje pradėta plėtoti nuo 1766 m.- įsikuria draugiškos bendruomenės ir profesinės sąjungos, 1911 m. išleidžiamas Valstybinio draudimo įstatymas. 1952 m. įkuriamas socialinio aprūpinimo skyrius, kuris 1997 m. pervadintas į Šeimos ir socialinių reikalų departamentą, atsakingą už rūpinimąsi bedarbiais, jų socialine apsauga. Departamentas atskaitingas vyriausybei už jam paskirtų socialinio aprūpinimo planų vykdymą, įgyvendinamą per filialus ir centralizuotas įstaigas. Socialinio draudimo išmokos gavimą sąlygoja prievolė mokėti draudimines įmokas. Departamentas kontroliuoja socialinę apsaugą plėtojančias vyriausybines ir nevyriausybines institucijas.

Airijoje bedarbių socialinė apsauga sureguliuota Socialinės apsaugos įstatymu, kurio pirmoji redakcija buvo įtvirtinta 1981 m., antroji 1993 m. ir paskutinioji 2005m., kur 2 dalies 12 skyrius skiriamas bedarbiams asmenims. Be jų buvo leidžiama papildomų, aiškinamųjų teisės aktų. 2005 m. įstatymą ir socialinės apsaugos sistemos raidą įtakojo ratifikuotas Europos socialinės apsaugos kodeksas.

Per pastaruosius 20 metų Airijoje socialinės apsaugos sistema ne kartą keitėsi. Įstojus į Europos Sąjungą teko vyti ir tobulinti jau turimą sistemą prie narystės keliamų reikalavimų. Šalyje netekus darbo rekomenduojama nedelsiant kreiptis į artimiausią

socialinio aprūpinimo skyrių ir pateikti prašymą dėl bedarbio išmokų arba bedarbio pašalpos, praleidus kreipimosi terminą, nebepretenduojama į išmokas. Ieškant darbo kreipiamasi į Airijos bedarbių organizaciją (toliau- INOU).

Ši institucija yra nacionalinė sąjunga vietinių centrų ir grupių, mažinanti bedarbystę. Organizacija buvo įkurta 1987 m. ir dabar apima beveik 200 vietinių bedarbių centrų, bendruomenės išsivystymo organizacijų ir bedarbių žmonių po visą šalį. Dirba vietinio, nacionalinio ir Europos lygmens problemų svarstyme, ieškant bedarbystės priežasčių ir mažinimo būdų. Per INOU centrus teikiamos paslaugos, tokios kaip mokymas, informacija ieškantiems darbo ir analizuojama Vyriausybės vykdoma politika liečianti bedarbius. INOU turi Šiaurės Airijos skyrių, Bedarbių Organizaciją Šiaurės Airijoje (OUNI). INOU yra Socialinis Partneris Airijos Socialinių ir šeimos reikalų departamento ir neseniai dalyvavo derybose dėl naujos „Partnerystės sutarties iki 2016 m.“ ir nusprendė ratifikuoti šią sutartį²⁵. Ši organizacija vienija bedarbių centrus, bedarbius asmenis, jų grupes.

Be INOU dar yra Nacionalinė mokymo ir įdarbinimo įstaiga (toliau- FÁS). Ši institucija reaguoja į pastoviai besikeičiančią darbo rinką, įdarbina daugiau kaip 2 milijonus žmonių. Per regioninį 66 įstaigų ir 20 mokomųjų centrų tinklą, FÁS organizuoja mokymą ir darbo programas; tarpininkauja tarp bedarbių ir darbdavių, teikia konsultacijas įmonėms, rengia mokymo ir įdarbinimo programas bei norintiems įsidarbinti teikia įdarbinimo paslaugą vadovaudamasi šiomis gairėmis: įėjimas į darbo rinką, didinant savo teikiamų paslaugų spektrą, padedant asmenims įsitvirtinti darbo rinkoje, darbo našumo kėlimas, didinant kvalifikuotų darbuotojų skaičių remiantis apmokymo programomis, kurios tobulinamos atsižvelgiant į rinkos poreikius. FÁS įtakoja darbo rinkos politiką, dalyvaujant sprendimų priėmimo, liečiančių darbo rinką, palaiko Airijos ekonomikos plėtrą ir socialinį vystimąsi. Nacionalinė žmogiškų išteklių ir įgūdžių plėtros strategija. Teikiamų paslaugų tobulinimas, atsižvelgiant į besikreipiančiųjų poreikius, vienas iš pagrindinių siekiamų tikslų. Socialinės atskirties mažinimas, vienodinant bedarbių prieigos galimybes įtraukti į darbo rinką.

Europos Sąjungos ir (arba) Europos Ekonominės Erdvės valstybių narių bei Šveicarijos piliečiai turi teisę registruotis įdarbinimui ar mokymams ir gali naudotis teikiamomis konsultacijomis ar patarimais. Organizacija veikia visoje Airijoje, padalytoje į 8 sritis. Vykdamt veiklą didesnis dėmesys nukreipiamas į darbo jėgos vystymą, aktyvios

---

²⁵ Žiūrėta [2008-04-19]. Prieiga per internetą <<http://www.inou.ie/about/>>.

darbo rinkos politiką, socialiniam įtraukimui, lygybei ir įvairovei, ir klientų aptarnavimą²⁶.

Lietuvos DK viena iš numatytų sąlygų, norint gauti valstybės teikiamas bedarbio garantijas, užsiregistruoti darbo biržoje. Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 1991 m. Įgyvendindama valstybines užimtumo garantijas darbo rinkoje, padeda ieškantiems darbo žmonėms įsidarbinti, aprūpina darbdavius reikiama kvalifikuota darbo jėga, įtraukia registruotus darbo biržoje asmenis į gyventojų užimtumo programas, moka bedarbiams nedarbo draudimo išmokas.

Visuomeniniais pagrindais prie darbo biržų veikia trišalės komisijos, sudarytos iš profesinių sąjungų, darbdavių bei valstybės valdymo organų atstovų, kurie periodiškai nagrinėja šalies bei teritorijų gyventojų užimtumo klausimus.

FÁS yra artimesnė Lietuvos darbo biržai dėl keliamų savo veiklos uždavinių ir vykdomų funkcijų. INOU veikla labiau nukreipta į darbo rinkos pokyčių stebėseną ir dalyvavimą reguliuojant bedarbybę, tuo tarpu FÁS ir Lietuvos darbo birža įgyvendina valstybės užimtumo klausimą. Kreipiantis į nurodytas institucijas pildoma dokumentacija ir pateikiami tam tikri duomenys apie save, kurie privalomai tikrinami.

Dokumentai, kurių reikalauja Lietuvos darbo birža, iš nedirbančiųjų asmenų:

- Lietuvos Respublikos piliečio paso, Lietuvos Respublikos asmens tapatybės kortelės arba leidimą gyventi Lietuvoje;
- Profesinę kvalifikaciją patvirtinančius dokumentus; asmenys, kvalifikaciją įgiję kitoje šalyje, pateikia jo kvalifikaciją patvirtinančių dokumentų pripažinimo dokumentus; jei ketinama dirbti pagal reglamentuojamą profesiją, pateikia profesinės kvalifikacijos pripažinimo Lietuvos Respublikoje dokumentą;
- Valstybinio socialinio draudimo pažymėjimo (išskyrus asmenis, kuriems šis pažymėjimas nebuvo išduotas);
- Neįgalieji – invalido ir invalidumo pažymėjimą ar neįgaliojo pažymėjimą ir neįgalumo lygio pažymą (asmenims iki 18 metų) ar darbingumo lygio pažymą (asmenims nuo 18 metų iki senatvės pensijos amžiaus);
- Nedarbo socialinio draudimo išmokų nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 24 d. nutarimu Nr.1656²⁷, 1 priede nustatytos formos pažymą iš paskutinės darbovietės; jeigu įmonė yra bankrutavusi ar likviduota – pažymą iš savivaldybės archyvo; jeigu darbdavys nesurandamas ir

²⁶ Žiūrėta [2008-04-19]. Prieiga per internetą <<http://www.fas.ie/en/About+Us/Home/default.htm>>.

²⁷ Valstybės žinios, 2004, Nr.186-6930.

įmokos už apdraustąjį nemokamos – asmens prašymą dėl bedarbio statuso suteikimo;

- Asmenys, turintys teisę gauti nedarbo socialinio draudimo išmoką – Nedarbo socialinio draudimo išmokų nuostatuose nurodytus dokumentus.

Pagrindiniai reikalavimai keliami Airijoje, įsiregistruoti kaip bedarbiui ir įgyti bedarbio statusą įvardijami 2005 m. 12 skyriaus 2 dalies Socialinio aprūpinimo įstatyme²⁸, ir Socialinio aprūpinimo įstatymo 2 dalyje 5 skyriuje, pataisytame 2007 m.²⁹:

- Reikalaujamos informacijos pateikimas apie save. Asmeninės detalės arba informacija apie tą asmenį kurio vardu yra vykdoma registracija. Įrodant asmens tapatybę gali būti pateikiami šie dokumentai: pasas ir bet kuris iš kitų nurodytų - vairuotojo pažymėjimas, banko kortelė ar vaiko pašalpos knygelė. Bedarbio išmokos dydis priklauso nuo turimu su atlyginimu susijusiu socialinio draudimo (toliau- PRSI) įmoku skaičiaus. PRSI įmokos išskaičiuojamos iš atlyginimo, kai buvo dirbama;
- Informacija apie turimą kvalifikaciją ir gebėjimą dirbti darbą (tikrinamas darbingumas);
- Pateikti duomenis apie gaunamas pajamas ir sutuoktinio/partnerio gaunamas pajamas. Pajamų patikrinimas atliekamas socialinio aprūpinimo pareigūno, kurio tikslas nustatyti pajamas, turimos nuosavybės dydį ir pan. Tai leidžia spręsti ar būnant bedarbiu, įgyjama teisė į išmoką. Kai socialinio aprūpinimo pareigūnas nagrinėja prašymą dėl išmokų skyrimo, pajamų patikrinimo metu atsižvelgiama į: pajamas grynais, nuosavybę, kapitalą ir kitas valstybės teikiamas privilegijas;
- Pateikti informaciją apie išlaikomus vaikus

Užsiregistravus ir patikrinus pateiktus duomenis, asmuo įgyja bedarbio statusą ir pretenduoja į galimas išmokas, konsultavimąsi, profesinės kvalifikacijos kėlimą ar keitimą. Bedarbio statusas, kaip jau buvo minėta anksčiau, siejamas ne tik su gaunama nauda, iš jo atsiranda tam tikros teisės ir pareigos.

---

²⁸ Social Welfare Act 2005, No. 30/2005.

²⁷ Social Welfare Act 2007, No. 142/2007.

Bedarbio teisės ir pareigos. Bedarbio teisės Lietuvoje siejamos su informacijos gavimu apie esamas laisvas vietas, teikiamas konsultacijas, teritorinės darbo biržos atlieka tarpininko vaidmenį tarp darbdavio ir ieškančiojo darbo. Suteikiama profesinio mokymosi galimybė nedarbo atveju. Nedarbo draudimo išmoka (jeigu atitinka Nedarbo draudimo įstatymo nustatytus reikalavimus) ir galimybė dirbti viešuosius ir Užimtumo fondo remiamus darbus taip pat siejama su bedarbio teisėmis.

Airijoje, taip pat galioja nuostata, kad įsiregistravusiam asmeniui tampa laisvai prieinama informacija apie laisvas darbo vietas, o negalint dirbti tuo metu siūlomų darbų, galima dalyvauti aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse, skatinančiose užimtumą.

Pareigos, įregistruotam darbo biržos teritoriniame skyriuje, asmeniui kaip bedarbiui: savarankiškai, aktyviai ieškoti darbo, pranešti per 3 dienas darbo biržai apie savarankišką įsidarbinimą, verslo liudijimo įsigijimą, įmonės registravimą atvykti į darbo biržą paskirtu laiku pranešti telefonu arba registruotu laišku negalint dėl svarbių priežasčių paskirtu laiku atvykti į darbo biržą.

Bedarbio teisės užsiregistravus gyvenamosios vietos darbo biržoje įgyvendinamos Bedarbių rėmimo įstatymo numatytais pagrindais:

- nemokamas profesinio orientavimo paslaugas;
- informaciją apie laisvas darbo vietas;
- nemokamas darbo biržos paslaugas įsidarbinant;
- nemokamą profesinį mokymą nedarbo atveju;
- galimybę nedarbo atveju dirbti viešuosius ir užimtumo fondo remiamus darbus;
- finansinę pagalbą, jeigu organizuojate savo verslą;
- nemokamai gauti konsultacijas apie galimybę išvykti stažuotis arba įsidarbinti užsienyje;
- bedarbio pašalpą.

Bedarbio pareigos užsiregistravus darbo biržoje:

- per 3 dienas pranešti darbo biržai apie savarankišką įsidarbinimą, patento savo verslui įsigijimą, įmonės arba ūkio įregistravimą;
- atvykti paskirtu laiku į darbo biržą;
- atvykti nurodytu laiku į darbo biržą, gavus kvietimą telefonu arba registruotu laišku;
- ilgesniam laikui išvykstant iš gyvenamosios vietos, informuoti apie tai darbo biržą;

- pranešti telefonu arba registruotu laišku, negalint dėl svarbių priežasčių (ligos, artimųjų mirties ir pan.) paskirtu laiku arba iškvietus atvykti į darbo biržą iki paskirtos dienos;
- nuvykti, gavus “Rekomendaciją įsidarbinimui”, nurodytu laiku ir adresu pas darbdavį tartis dėl įsidarbinimo;
- dalyvauti “Įsidarbinimo plane” numatytose priemonėse;
- pasitikrinti sveikatą, kad būtų nustatytas tinkamumas darbui; pateikti medikų išvadas darbo biržai.

Bedarbio atsakomybė:

- Bedarbiams, nevykdantiems nurodytų pareigų, darbo biržos paslaugos nutraukiamos. Pakartotinai galima registruotis darbo biržoje tik po 6 mėnesių;
- Bedarbiai, nuslėpę arba pateikę neteisingas žinias ir dėl to gavę bedarbio pašalpą arba pasinaudoję kitomis iš Užimtumo fondo finansuojamomis priemonėmis, privalo su tuo susijusias išlaidas gražinti į Užimtumo fondą.;
- Bedarbiai, suklastoję oficialius dokumentus ir dėl to pasinaudoję darbo biržos paslaugomis, atsako pagal LR įstatymus³⁰.

Airijoje, FÁS įsiregistravusiems asmenims, siūlomas darbas. Jei vis tik asmuo dėl objektyvių priežasčių negali jo dirbti, įgyvendinama bedarbio teisė į profesinį tobulinimą, apmokymo kursus, teisė į išmoką (jei atitinka visus reikalavimus išmokai gauti). Teisė į bedarbio išmokas turi, jei: neteko darbo bent vienai dienai ir prarado pajamas, 52 savaites mokėjo PRSI įmokas nuo darbo pradžios ir arba 39 savaites mokėjo ar įmokėjo avansu PRSI įmokas už atitinkamus mokestinius metus arba 26 savaites mokėjo PRSI įmokas už atitinkamus mokestinius metus ir 26 savaites mokėjo PRSI įmokas už mokestinius metus,ėjusius prieš atitinkamus mokestinius metus. Atitinkami mokestiniai/įmokų metai yra mokestiniai metai, eję dveji metai prieš metus, kuriais buvo kreiptasi dėl bedarbio išmokų). Be išmokų galima kuro lengvata ir medicinos paslaugos. Airijos bedarbiams taikoma „pastūmėjimo ir traukimo“ darbo paieškos sistema. Sistema pasireiškia:

- Pastūmėjimas. Elektroniniame tinkle užpildoma bedarbio anketa ir atnaujinami arba keičiami duomenys, priklausomai nuo įvykusių pasikeitimų liečiančių bedarbį. Šią anketa gali pažiūrėti bet kuris potencialus darbdavys, naudojantis FÁS Airijos duomenų baze, kuriam pateikiama tokia informacija apie ieškantįjį darbo - įgytas išsilavinimas, darbo patirtis ir gyvenamoji vieta. Šios sistemos pagalba, darbdavys susisieki su bedarbiu darbo pokalbiui.

³⁰ Žiūrėta [2008-04-19]Prieiga per internetą < www.ldb.lt>.

- Traukimo būdas pasireiškia tuo, kad bedarbis pats gali rinktis iš gausiai siūlomų darbo vietų, pagal savo nustatytus kriterijus, tokius kaip darbo vieta ar asmeninė darbo pasirinkimo motyvacija.

2.2. ES migrantų bedarbių socialinė apsauga

Europos Bendrijos socialinės apsaugos nuostatos taikomos visiems nacionaliniams įstatymams dėl bedarbio išmokų. Bendrijos socialinės apsaugos nuostatos nepakeičia skirtingų nacionalinių socialinės apsaugos sistemų viena Europos sistema. Bendrijos nuostatose numatytas nacionalinių socialinės apsaugos sistemų koordinavimas. Pvz., siekiant užtikrinti geresnes darbo jėgos judėjimo sąlygas bei palengvinti darbo paiešką ES valstybėse narėse, bedarbiui, gaunančiam bedarbio išmoką Lietuvoje, ji pervedama į kitą ES valstybę, kurioje jis ieško darbo. Teisė į bedarbio išmoką galioja ilgiausiai 3 mėnesius nuo tos dienos, nuo kurios bedarbis nustoja būti Lietuvos teritorinės darbo biržos žinioje. Prieš išvykstant iš šalies reikia gauti iš kompetentingų institucijų reikamas formas. Šios formos yra būtinos teisėms, įgytoms užsienyje, užtikrinti. Jose yra visa reikalinga informacija, kurią turi žinoti socialinės apsaugos institucijos užsienyje, galinčios padėti sėkmingai apginti teises per atitinkamą laikotarpį. Užsienio įstaiga turi žinoti, pavyzdžiui, kokioje šalyje buvo apdraustas, ar tenkina sąlygas teisei į išmokas gauti pagal šalies įstatymus ir kuri institucija kompensuos išmokėtas išmokas. Šiose formose yra visa informacija, reikalinga nustatant teisę į bedarbio išmoką. Prieš išvykstant iš šalies, reikia kreiptis į šalies, mokančios bedarbio pašalpą, įdarbinimo tarnybą, kuri išduoda reikalingą formą. Bedarbio išmoka bus mokama ne ilgiau kaip 3 mėnesius. Jei per šį laikotarpį neįsidarbinama, priklausančią bedarbio išmoką toliau mokės paskutinės darbovietės šalyje, tačiau tik tada, jei nepasibaigus minėtam trijų mėnesių laikotarpiui bus grįžtama į tą šalį. Tokia sistema palengvina žmogaus galimybes migruoti, ieškoti darbo kitose Europos Sąjungos šalyse, tuo pačiu būti apdraustu³¹.

---

³¹ Žiūrėta [2008-03-19]. Prieiga per internetą < <http://www.ldb.lt> >.

3. Socialinės garantijos nedarbo atveju

Lietuvos ir Airijos gyventojams neturintiems darbo, kaip pagrindinio pragyvenimo šaltinio, yra numatyta valstybės finansinė pagalba nedarbo atveju, laikinai suteikiant galimybę tenkinti būtinus poreikius, kol pagalbos gavėjas savarankiškai įsitvirtins darbo rinkoje. Lietuvoje ir Airijoje finansinės paramos klausimai sureguliuoti atitinkamais teisės aktais, kuriuose nustatoma išmokos, paramos, pašalpos gavimo ir apskaičiavimo, išmokėjimo tvarka ir pagrindai.

3.1. Socialinio draudimo teikiamos garantijos

Nedarbo draudimas – socialinio draudimo rūšis, kuri įstatymų numatytais atvejais kompensuoja šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims dėl nedarbo negautas pajamas arba jų dalį³². Nedarbo socialinio draudimo įstatymu ir nedarbo socialinio draudimo išmokų nuostatais reglamentuojama nedarbo išmokos tvarka. Nedarbo socialinio draudimo įmoka nuo 2000 m. iki dabar kito, šiuo metu jai skiriama 0,95 % mėnesinio darbo užmokesčio, šios įmokos renkamos į užimtumo fondą. 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimas įteisino naują draudimo nuo nedarbo sistemą, pagal kurią nedarbo socialinio draudimo išmokos dydis priklausys nuo darbo stažo. Nuo 2005 metų pradėjo veikti Nedarbo socialinio draudimo įstatymas, numatantis padidintas nedarbo draudimo išmokas ir susiedamas jas su buvusiu uždarbiu bei nuo 24 mėn. iki 18 mėn. sumažinti paskutinių trejų metų būtino darbo stažo reikalavimus nedarbo draudimo išmokai gauti. Pretenduoti į tokią išmoką galima tik tuomet, jei užsiregistravus teritorinėje darbo biržoje nėra darbo atitinkančio jau turimą kvalifikaciją ar profesinį pasirengimą, sveikatos būklę³³.

Bedarbiui norinčiam gauti išmoką, reikia pateikti:

- Pasą ar asmens tapatybės kortelę arba leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje. Jei dokumentuose nėra žymos apie gyvenamąją vietą, papildomai pateikti pažymą apie deklaruotą gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje;
- Socialinio draudimo pažymėjimą, darbo knygelę;
- Nustatytos formos pažymą iš darbdavio apie darbą paskutinėje darbovietėje;
- Pažymas apie gaunamas išmokas: iš savivaldybės administracijos – jei gaunama šalpos pensija,
- Nustatytos formos prašymą nedarbo draudimo išmokai gauti;

³² Valstybės žinios, 2003, Nr. 4-26.

³³ Valstybės žinios, 2004, Nr. 4-26.

- Nustatytos formos sutikimą dėl duomenų tikrinimo.

Valstybių socialinės apsaugos sistemos įtvirtina tokių įmokų mokėjimą, kaip socialinės apsaugos garantą, jei būtų prarastas darbas. Tokiomis įmokomis turėtų rūpintis ir patys dirbantieji, suvokdami, kad nedarbas yra natūralus reiškinys, esantis rinkos ekonomikos sąlygomis, pasirūpinant savo socialine apsauga.

Airijoje numatyta socialinio draudimo įmokų klasifikacija pagal rūšis. Įmokos mokamos priklausomai nuo to, koks yra savaitinis uždarbis, kas yra darbdavys. Socialinės apsaugos įstatymo numatytos garantijos asmeniui teikiamos nuo jo įmokėtų įmokų kiekio ir rūšies, kurios gali užtikrinti visišką socialinę apsaugą. Šiuo socialiniu draudimu apdrausta didžioji dalis gyventojų Airijoje, tačiau esant mažesnėms nei 38 € savaitinėms įmokoms, draudimas apima tik tam tikras garantijas.

Lietuvoje nedarbo draudimo išmoka skiriama fiziniams asmenims, jei už juos buvo mokėtos nedarbo socialinio draudimo įmokos, tiek juridinių asmenų tiek ir fizinių. Nuo aštuntos po įsiregistravimo darbo biržoje dienos, išskyrus atvejus, kuomet atleistas iš darbo dėl darbuotojo kaltės, nedarbo draudimo išmoka skiriama praėjus 3 kalendoriniams mėnesiams nuo įsiregistravimo darbo biržoje dienos. Bedarbiams, atleistiems iš darbo su teise pagal įstatymus gauti išeitinę išmoką, nedarbo draudimo išmoka skiriama ne anksčiau kaip praėjus 1 kalendoriniam mėnesiui po sutarties nutraukimo. Bedarbiams, gaunantiems socialinio draudimo ligos, motinystės (tėvystės) pašalpą, paskirtą iki įsiregistravimo darbo biržoje dienos, nedarbo draudimo išmoka skiriama ne anksčiau, negu baigiasi šių pašalpų mokėjimo laikas, nes jau yra gaunamas kitokios rūšies socialinis draudimas. Nedarbo draudimo išmokos mokėjimo trukmė priklauso nuo nedarbo draudimo stažo, įgyto iki įsiregistravimo darbo biržoje. Jei nedarbo draudimo stažas: mažesnis negu 25 m. – mokama 6 mėn., nuo 25 m. iki 30 m. – mokama 7 mėn., nuo 30 m. iki 35 m.- mokama 8 mėn., jei 35 m. ir daugiau – mokama 9 mėn.

Jei iki senatvės pensijos amžiaus yra likę ne daugiau kaip 5 metai – nedarbo draudimo išmokos mokėjimas pratęsiamas 2 mėn. (jei nepaskirta išankstinė senatvės pensija).

Nedarbo draudimo išmoka neskiriama, jei besikreipiančiajam yra pasiūlomas darbas, kuris atitinka asmens profesinį pasirengimą ir sveikatos būklę, tačiau jo atsisakoma. Kaip jau buvo minėta anksčiau, asmuo turi teisę rinktis darbą, tačiau nesukonkretinus reikalavimų atsiranda galimybė piktnaudžiauti, taip siekiant gauti išmokas, nesistengiant grįžti į darbo rinką. Dar viena priežastis dėl ko gali būti atsisakyta mokėti nedarbo socialinio draudimo išmoką - be pateisinamų priežasčių atsisakoma dalyvauti individualiame įsidarbinimo plane numatytose priemonėse. Pateisinamos

priežastys: liga, sužalojimas, nėštumas, gimdymas, nenumatytos šeimos aplinkybės (vaiko iki 14 m. liga, šeimos narių priežiūra ar slaugymas).

Neatvykimas nustatytu laiku į darbo biržą priimti pasiūlymo dirbti arba dalyvauti įsidarbinimo plane numatytoje priemonėje. Asmeniui užsiregistravusiam darbo biržoje, ne visada yra galimybė suteikti darbą atitinkantį asmens galimybes, tada skiriant nedarbo socialinio draudimo išmoką, nustatoma konkreti kito atvykimo data. Skiriant kito atvykimo datą, tikimasi, kad asmuo galės įgyvendinti teisę į darbą atitinkantį jo profesinį pasirengimą ir sveikatos būklę. Neatvykimas gali būti suprantamas kaip piktnaudžiavimas, nebent savo neatvykimą pateisina tokiomis priežastimis kaip stichinė nelaimė, artimųjų (tėvų, sutuoktinio ar vaikų) mirtis, priemiestinio transporto eismo grafiko sutrikimai. Bedarbis turi galimybę per 3 darbo dienas pranešti apie savo neatvykimo priežastį ir be abejo pateikti šią priežastį patvirtinančius dokumentus.

Atsisakymas siūlomo sveikatos patikrinimo, kad būtų nustatytas tinkamumas darbui taip pat sąlygoja išmokos negavimą. Asmens darbingumas, galimybė užsidirbti pragyvenimui ir savo asmeniniams poreikiams, toks atsisakymas gali būti traktuojamas, kaip nenoras dirbti, arba vengimas dirbti tam tikrų darbų, kuriems keliami tam tikri darbingumo reikalavimai.

Nedarbo draudimo išmoka apskaičiuojama kaip pastovios ir kintamos dalių suma. Pastovią dalį sudaro mokėjimo mėnesį galiojančių valstybės remiamų pajamų dydis (šiuo metu 285 Lt). Kintama dalis apskaičiuojama taip: apskaičiuojamos bedarbio kiekvieno mėnesio draudžiamosios pajamos imant 36 mėnesius, praėjusius iki už praeito kalendorinio ketvirčio pabaigos nuo bedarbio įsiregistravimo darbo biržoje dienos ir apskaičiuojamas šių draudžiamųjų pajamų, padalytų iš atitinkamą mėnesį buvusių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, vidurkis, kuris dauginamas iš nedarbo draudimo išmokos skyrimo mėnesį esamų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų. Pirmuosius 3 mėn. bedarbiui mokama visa nedarbo draudimo išmoka, likusį laikotarpį iki įsidarbinimo mokama pastovi nedarbo draudimo išmokos dalis ir 50 % kintamos nedarbo išmokos dalies. Tiek pirmuoju (pirmieji 3 mėn. nedarbo), tiek vėlesniuoju laikotarpiu, nedarbo draudimo išmoka negali būti didesnė kaip 70 % paskutinių Vyriausybės patvirtintų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžio (šiuo metu 1414 Lt.). Gaunant valstybinę socialinio draudimo, šalpos ar valstybinę pensiją (išskyrus našlių ir našlaičių bei maitintojo netekimo pensijas), taip pat netekto darbingumo periodines kompensacijas dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, kompensaciją už ypatingas darbo sąlygas, taip pat prarasto darbingumo periodines kompensacijas dėl nelaimingo atsitikimo darbe ir

profesinės ligos, iš nedarbo draudimo lėšų mokama tik nedarbo draudimo išmokos dalis, viršijanti gaunamą pensiją ar kompensacijų sumą.

Nedarbo išmokos gali būti sustabdomos jei:

- Asmuo dalyvaudamas aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse gauna uždarbį;
- Nedarbo socialinio draudimo įstatymo ir nedarbo socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinta tvarka, bedarbis, informavęs teritorinę darbo biržą, įsidarbines pagal terminuotą darbo sutartį, ne ilgesniam kaip 6 mėn. laikotarpiui;
- Bedarbis išsiperka verslo liudijimą ne ilgesniam kaip 6 mėn. laikotarpiui.

Nedarbo draudimo išmokos mokėjimas nutraukiamas, jei:

- Atsisakoma siūlomo darbo, atitinkančio profesinį pasirengimą ir sveikatos būklę;
- Atsisakoma dalyvavimo individualiame įsidarbinimo plane numatytose priemonėse;
- Nustatytu laiku neatvykstama į darbo biržą priimti pasiūlymo dirbti arba dalyvauti įsidarbinimo plane numatytose priemonėse;
- Baigiasi leidimo dirbti Lietuvos Respublikoje galiojimo laikas;
- Įsidarbinama arba dirbama savarankiškai;
- Tampama nedarbingu;
- Mirties atveju.

Sustabdytos nedarbo draudimo išmokos mokėjimas atnaujinamas nuo tos dienos, kurią išnyko priežastis, dėl kurios mokėjimas buvo sustabdytas. Nutrauktos dėl įsidarbinimo nedarbo draudimo išmokos mokėjimas atnaujinamas iš naujo įsiregistravus darbo biržoje per 6 mėn. nuo nedarbo draudimo išmokos mokėjimo nutraukimo. Nutrauktos nedarbo draudimo išmokos mokėjimo atnaujinimas gali būti taikomas tik vieną kartą. Nedarbo draudimo išmoka iš naujo gali būti paskirta po 12 mėn. nuo sprendimo neskirti arba ją nutraukti dienos, iš naujo įgijus teisę į nedarbo draudimo išmoką. Nedarbo draudimo išmoką nustatyta tvarka skiria ir moka darbo birža, kurioje įsiregistruojama. Nedarbo draudimo išmoka mokama už praėjusį laikotarpį ne rečiau kaip kartą per mėnesį išmoką pervedant į asmeninę gavėjo sąskaitą.

Bedarbio išmoka mokama ne savo noru be darbo likusiems asmenims (išskyrus savarankiškai dirbančius) iš Užimtumo fondo lėšų, kurias sudaro darbuotojų ir darbdavių valstybinio draudimo įmokos.

Airijos socialinio draudimo sistema taip pat numato galimybę gauti išmoką. Išskiriamos dvi išmokų rūšys, tokios kaip: bedarbio pašalpa ir nedarbo draudimo išmoka.

Išmokos dydis ir mokėjimo tvarka reglamentuota socialinio draudimo įstatymu³⁴ ir socialinės apsaugos taisyklėmis³⁵.

Nedarbo atveju yra išmokama nedarbo išmoka, tačiau taip pat yra keliami tam tikri reikalavimai šiai išmokai gauti. Dirbant, kas savaitę mokamos socialinio draudimo įmokos, priklausomai nuo uždarbio. Šeimos ir Socialinių reikalų departamentas šias įmokas fiksuoja. Mokestiniai metai prasideda nuo pirmojo sausio pirmadienio ir baigiasi paskutinę einamųjų metų gruodžio dieną. Asmuo, kreipdamasis į artimiausią socialinės apsaugos skyrių, privalo užpildyti atitinkamą formą, pasirašytinai patvirtindamas, kad pateiktieji duomenys yra teisingi. Pildant formą pateikiami tam tikri asmeniniai duomenys: informacija apie save ir savo sutuoktinį/partnerį, savo darbingumą, sutuoktinio ar partnerio pajamas, informacija apie išlaikomus vaikus. Ši išmoka paremta, asmens socialinio draudimo mokėjimu ne mažiau kaip 15 mėnesių

Vienas iš keliamų reikalavimų asmens tapatybės įrodymas. Tai galima padaryti vienu iš alternatyvių būdų, tokių kaip paso, socialinio draudimo pažymėjimo, vairuotojo pažymėjimo, banko kortelės pateikimas, tačiau neįrodoma tapatybė pateikiant tokių dokumentų kopijas. Kol neįrodoma asmens tapatybė, nėra mokama išmoka.

Be asmens tapatybės įrodymo, prašyme nurodyta gyvenamoji vieta tikrinama ir jei toks adresas, susietas su prašymą pateikiančiu asmeniu, jau yra įvestas sistemoje, dokumentai patvirtinantys deklaruojamąją gyvenamąją vietą nėra reikalaujami. Duomenų patikrinimas vykdomas prašančiojo labui, dėl galimų netikslumų įvestų prieš tai. Esant reikalui, reikalaujama įrodyti gyvenamosios vietos adresą pateikiant: gautas sąskaitas nurodomu adresu, laiškus gautus iš bankų ar draudimo kompanijų. Nėra pateikiamas išsamus sąrašas priemonių adresui įrodyti, tačiau kaip ir neįrodžius tapatybės, nebus registruojamas prašymas išmokai gauti, kol nebus susietas adresas su išmokos gavėju. Taip pat tikrinama, ar buvo mokamos socialinio draudimo įmokos. Įtarus, kad nebuvo mokama arba buvo mokamos ne nurodyto dydžio įmokos, skiriamas tyrimas. Besikreipiančiojo minimalus amžius nustatytas įstatyme 16 m. ir ne vyresnis kaip 66 m., tai pat išskirstoma į amžiaus pogrupius - ne jaunesnis kaip 18 m. ir ne vyresnis kaip 65, ir 65 m., bet nevyresnis nei 66 m. (pensinis amžius). Vienas iš pagrindinių keliamų reikalavimų – gyventi ne mažiau kaip du metus šalyje, norint gauti išmoką.

Numatyta galimybė pakartotinai gauti nedarbo išmoką, kuomet asmuo įsidarbines ilgesniam nei keturių (einančios viena po kitos) dienų laikotarpiui, tačiau vėl tapęs bedarbiu, pakartotinai kreipiasi dėl nedarbo išmokos. Kai asmuo pakartotinai pateikia

---

³⁴ Social Welfare Consolidated Act, 30/2005.

³⁵ Social Welfare (Consolidated Claims, Payments and Control) Regulations, 2007, No. S.I. 142 /2007.

prašymą dėl išmokos, nepraėjus 26 savaitėms nuo paskutiniojo reikalavimo, jam išmokama tokio paties dydžio išmoka, kokia buvo mokėta prieš tai.

Pavėluotas prašymas dėl išmokos gavimo, taip pat priimamas. Pavėluoto prašymo pateikimo terminas gali būti atnaujinamas, tačiau ne po ilgesnio, nei 6 mėn. termino, su sąlyga, kad bus įrodyta, kad tuo metu, kai galėjo pateikti tokį prašymą negalėjo ar neturėjo galimybės to padaryti. Sprendimą dėl termino atstatymo priima įgaliotas pareigūnas. Rimta priežastimi šiuo atveju gali būti šeimos nario mirtis arba nebuvimas šalyje tuo metu kai galėjo pateikti tokį prašymą, su sąlyga, kad nežinojo turįs galimybę pateikti tokį prašymą.

Asmenys, atvykę iš Europos Sąjungos į Airiją, turi galimybę gauti nedarbo draudimo išmoką, tačiau turi atitikti visas bendrąsias sąlygas, kurios yra keliamos ir Airijos gyventojams.

3.2. Išankstinės pensijos mokėjimas nedarbo atveju

Šiuolaikinės darbo rinkos sąlygomis, asmenims sulaukusiems priešpensinio amžiaus gali būti sudėtinga išsilaikyti ir aktyviai dalyvauti joje. Priežastys, tokios kaip kompiuterinio raštingumo žinių stoka, atitinkamos kvalifikacijos nebuvimas ar darbingumo sumažėjimas gali įtakoti tapimą bedarbiu. Valstybė, rūpindamasi savo piliečiais turėtų apsaugoti silpnesnius ir mažesnę aktyvumą darbo rinkoje turinčius asmenis. Ši aktuali problema sureguliuota įstatymiškai Lietuvoje ir Airijoje.

Lietuvoje, įsigaliojus Valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymui³⁶, sureguliuojama išankstinių pensijų mokėjimo tvarka, kurioje nurodoma, kad į tokias pensijas gali pretenduoti asmenys, atitinkantys tam tikrus keliamus reikalavimus, tokius kaip: iki senatvės pensijos yra likę ne daugiau kaip 5m. turintys ne mažesnę kaip 30 m. valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, su tam tikromis įstatyme numatytais išimtimis, paskutinius 12 mėnesių iki kreipimosi dėl išankstinės pensijos mokėjimo buvo įregistruotas kaip bedarbis, negaunantis kitų valstybinio socialinio draudimo, valstybinių, šalpos pensijų ir atitinka visas Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatytas sąlygas senatvės pensijai gauti, išskyrus senatvės pensijos amžių. Šiems asmenims reikalinga didesnė apsauga, nes jie ne tik kad yra bedarbiai, bet ir 12 mėnesių įsiregistravę negali gauti darbo, o kaip žinoma 12 mėnesių nedarbo laikotarpis sąlygoja ilgalaikę bedarbystę. Praradusiems kvalifikaciją ar dėl jos stokos taikomos ir pasyvios ir aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, skatinant

---

³⁶ Valstybės žinios, 2003, Nr. 9- 1828.

bedarbių aktyvumą. DK 91 str. 4 d. įtvirtinta sąlyga bedarbio statuso suteikimui, dalyvavimas aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse, kuriose pagal valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymo asmuo ir privalėjo dalyvauti, pretenduodamas į išankstinės pensijos skyrimą. Todėl valstybė yra numačiusi galimybę, bet ne prievolę, išmokėti išankstines pensijas, jei asmuo bandė grįžti į darbą, tačiau jam tai nepavyko, dėl nuo jo nepriklausančių priežasčių.

Airijos įstatymai³⁷ taip pat buvo numatę priešpensinę pašalpą, tačiau nuo 2007 m. liepos 4 d. tokios pašalpos nebemokama naujai besikreipiantiems. Asmenys, kurie buvo remiami iki įstatymo pakeitimo datos ir toliau tokią išmoką gauna, su sąlyga, kad atitinka keliamus reikalavimus. Reikalavimai buvo keliami tokie - jei atitinka įstatyme nurodytą amžių (ne mažiau kaip 55 m. ir ne daugiau 66 m.), yra bedarbis 15 mėn. (6 darbo dienas per savaitę nėra draudžiamas socialiniu nedarbo draudimu) arba gauna bedarbio išmoką 390 dienų. Taip pat, jei augino vaiką kaip vienišas tėvas ar mama, tačiau vaikui sulaukus pilnametystės arba jei nebegyvena su tėvu ar mama, nebegalintis gauti tokių išmokų, tačiau tai neapima 18 m. -22 m. vaikų studijuojančių ar besimokančių visą darbo dieną valstybės pripažintoje dieninėje mokykloje ar aukštojoje. Nebemokama išmoka, jei asmuo išsiskyręs ir iš naujo nesusituokęs arba nesusižadėjęs per pastaruosius 15 mėnesių iki prašymo dėl išmokos pateikimo ir atitinka visas įstatymo nurodomas sąlygas, gyvendamas šioje valstybėje. Išsiskyręs – ne vien formaliai taikoma sąvoka, bet ir tikrinama ar tikrai nėra gyvenama kartu su buvusiu sutuoktiniu ar partneriu. Suteikiant tokia pašalpą tikrinamos besikreipiančiojo asmens ir sutuoktinio/partnerio gautos pajamos ir turimas turtas.

Šios išmokos atsisakyta dėl to, kad nurodyto amžiaus žmonėms Airijoje yra pakankamai plati darbo rinka įsitvirtinti ir valstybės politika yra orientuota į aktyviają darbo rinkos politiką, kuri paremta įvairaus amžiaus asmenų integracija į dabartinę rinką įvairių programų pagalba. Neesant galimybių įsitvirtinti, skiriama bedarbio pašalpa, arba nedarbo socialinio draudimo išmoka.

---

³⁷ Social Welfare Consolidated Act, 30/2005. Social Welfare (Consolidated Claims, Payments and Control) Regulations, 2007, No. S.I. 142 /2007.

3.3. Socialinė parama nedarbo atveju

Socialinės paramos tikslas – padėti tenkinti būtiniausius poreikius toms šeimoms (asmenims), kurių darbo, socialinio draudimo ir kitos pajamos dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių, yra nepakankamos, kad jos galėtų pasirūpinti savimi. Pagrindinė socialinės paramos sistemos nuostata yra tokia, kad socialinė parama negali užtikrinti žmogui ilgalaikio ekonominio ir socialinio saugumo – ji tik padeda jam išgyventi ekstremaliomis sąlygomis. Derinant socialinio draudimo ir socialinės paramos elementus būtų sprendžiamos skurdo ir socialinės atskirties problemos. Turint omenyje ekonomiškai pajėgesnių šalių patirtį sunku tikėtis, kad socialinė atskirtis ir skurdas visiškai išnyks, tačiau jų mastai gerokai turėtų sumažėti.³⁸

Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas yra numatęs, kad įvertinus nepasiturinčių šeimų ir vienu gyvenančių asmenų turtą ir pajamas, kai suaugę šeimos nariai ir vieni gyvenantys asmenys išnaudoję visas kitas pajamų gavimo galimybes, gali pretenduoti į piniginę paramą. Įstatymo numatomas imperatyvus reikalavimas – ši lengvata taikoma tik nuolat Lietuvoje gyvenantiems asmenims. Paramos suteikiamo formos, jei atitinka keliamus reikalavimus, – socialinė pašalpa ir kompensacijos (būsto šildymo išlaidos, išlaidos šaltam ir karštam vandeniui). 2008 m. balandžio mėn. LR vyriausybė pritarė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos teiktiems Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo pakeitimams, kuriais siekiama mažinti skurdą ir socialinę atskirtį, sudarant palankesnes sąlygas gauti piniginę socialinę paramą šeimoms bei socialiai pažeidžiamiems gyventojams. Šiais pakeitimais siūloma numatyti, kad, skaičiuojant šeimos pajamas piniginei socialinei paramai gauti, į šeimos ar vieno gyvenančio asmens pajamas nebūtų įskaitomos kas mėnesį gaunamos socialinio pobūdžio pajamos: išmokos vaikui, socialinės stipendijos bei pagalbos pinigai, mokami pagal Socialinių paslaugų įstatymą. Taip pat siūloma, kad nebūtų įskaitomi mokinių, besimokančių dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose ar profesinio mokymo įstaigose pagal bendrojo lavinimo programą ir (ar) pagal profesinio mokymo programą pirmajai kvalifikacijai įgyti, su darbo santykiais susijusios pajamos. Nedarbo atveju į tokią paramą galima pretenduoti tik jei nedirbama, nes:

---

³⁸ Žiūrėta [2008-04-22]. Prieiga per internetą
<<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/14.%20socialines%20apsaugos%20pletotes%20ir%20uzimtumo%20ekonominiu%20veiksniu%20strategija.doc>>.

- Mokomasi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose ir kitų formaliojo švietimo įstaigų dieniniuose skyriuose iki sukaks 24 m. bei laikotarpiu nuo dieninės bendrojo lavinimo mokyklos baigimo dienos iki tų pačių metų rugsėjo 1 dienos, bet ne ilgiau kaip iki asmeniui sukaks 24 m.
- Yra senatvės pensijos amžiaus arba gauna bet kokios rūšies pensiją, pensijų išmokas ir (ar) šalpos išmokas, išskyrus pensijas, paskirtas netekus 45–55 % darbingumo (pensijas, paskirtas asmenims, iki 2005 m. liepos 1 d. pripažintiems III grupės invalidais) bei našlių ar našlaičių pensijas.
- Bedarbiai, gaunantys nedarbo socialinio draudimo išmoką arba mokymosi laikotarpiu – mokymosi stipendiją, arba dirbantys viešuosius ar Užimtumo fondo remiamus darbus. Bedarbiai, kurie ne trumpiau kaip 6 mėnesius įsiregistravę teritorinėje darbo biržoje. Teritorinėje darbo biržoje įsiregistravę asmenys, kuriems iki senatvės pensijos amžiaus sukakties likę ne daugiau kaip 5 metai, taip pat asmenys įsiregistravę teritorinėje darbo biržoje ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo nurodytų įstatyme aplinkybių atsiradimo³⁹.

Reformuojant Airijos darbo rinką, buvo sugriežtinta galimybė, nedarbo atveju, gauti valstybės mokamas išmokas ir paramą, tačiau didesnė ar mažesnė paramos gavimo galimybė vis vien buvo numatyta. Šiuo metu parama pasireiškia kaip bedarbio pašalpa, lengvatos bedūniam kurui, maisto priedai, tačiau privaloma registruotis atitinkamose valstybinėse įdarbinimo įstaigose arba dalyvauti apmokymo programose, norint ir toliau gauti išmokas.

Bedarbio pašalpa Airijoje mokama tiems asmenims, kurie nemokėjo socialinio draudimo įmokų, arba jau išnaudojo įmokėtų įmokų draudimo išmokas. Šią finansinę paramą reglamentuoja Socialinio aprūpinimo 2005 m. įstatymas 2 skyriuje 3 dalyje. Keliami reikalavimai norint pretenduoti į tokią išmoką: gyvenamosios vietos šalyje reikalavimas, buvimas bedarbiu, nebūti jaunesniu nei 18 m. ir ne vyresniu, nei 66 m. (asmenims, kuriems likę 3 mėn. iki pensinio amžiaus, patariama kreiptis dėl išankstinės atitinkamų išmokų gavimo), darbingumo reikalavimas, nuoširdžiai ieškoti darbo, atitikti keliamus reikalavimus ir įrodyti bedarbystę, kaip to reikalaujama.

Vienas iš reikalavimų pašalpoms, socialinio draudimo išmokoms - gyvenamoji vieta. Norint gauti bedarbio pašalpą, taip pat keliamas gyvenamosios vietos reikalavimas. Airijoje gyvenantis asmuo kreipėsi į teismą, nes jam buvo atsisakoma mokėti tokią pašalpą. Besikreipiantysis atvyko į Airiją 2004 m. balandį, kad galėtų gyventi kartu su

³⁹Žiūrėta [2008- 04-30]. Prieiga per internetą <www.socmin.lt>.

žmona ir vaikais. Jam buvo suteikta viza, po kurio laiko įvyko skyrybos su sutuoktine. Asmuo kreipėsi dėl bedarbio pašalpos mokėjimo 2005 m. kovą, tačiau jo reikalavimas buvo atmestas, kadangi atsakingas pareigūnas nusprendė, jog jis nebuvo įprastai gyvenantis valstybėje. Pagrindai, nulėmę tokį sprendimą buvo tokie, kad jis negyveno Airijoje dvejus metus ar daugiau, ir negali pateikti įrodymų, patvirtinančių, kad jis buvo įprastai gyvenantis valstybėje. Teisme pašalpos prašytojas, išdėstė, kad jo žmonai buvo suteiktas pabėgėlės statusas ir leidimas gyventi valstybėje 2003 m., tais pačiais metais ji kreipėsi dėl vyro, kad šis galėtų prisijungt prie šeimos. Airijos teisingumo ministerija vizą suteikė, jis atvyko į Airiją 2004 m. balandį, gavo darbo leidimą ir leidimą pasilikti metus. Vėliau, po jo asmens tapatybės kortelės praradimo, painiava iškilo dėl jo teisinės padėties valstybėje. Buvo kreipiamasi į teismą dėl tolimesnio palikimo valstybės jurisdikcijoje, sprendime buvo išdėstyta, kad jei žmonai suteikė leidimą likti valstybėje neterminuotai, tai tokios pat teisės ir garantijos turi būti pritaikytai ir sutuoktiniui. Besikreipiantysis išdėstė, kad tuo metu, kai jis galėjo ieškoti darbo, jo anglų kalbos žinios buvo labai prastos ir tai jam trukdė susirasti darbą, todėl kreipėsi į FÁS teritorinį skyrių tikėdamasis nukreipimo mokytis, pagerinti kalbos įgūdžius. Pareigūnas, registruojantis bedarbius, tikrinant asmens duomenis priėmė sprendimą, kad galiojančio leidimo gyventi valstybėje nebuvimas yra pagrindas atmesti prašymą, nes neįvykdytas gyvenamosios vietos reikalavimas.

Skundą, kuris buvo pateiktas dėl pašalpos nemokėjimo, teisėjas komentavo, kad faktas, kad pora išsiskyrė, nepakeitė fakto, kad asmuo buvo valstybėje. Jis teigė, kad, priešastis, dėl kurios buvo atsisakyta mokėti bedarbio pašalpą, yra netinkama⁴⁰.

Esant laikinai nušalintam nuo darbo, negalima pretenduoti į tokią išmoką. Laikinas nušalinimas, nepriklausomai nuo priežasčių, jei yra paliekamas darbo užmokestis ir paliekama pastovi darbo vieta, nėra laikoma bedarbyste.

Išmoka gali būti nemokama maksimaliai 9 savaites, jei nustatoma, kad asmuo prarado darbą dėl savo kaltės. Nėra nurodoma, kokios priežastys sąlygoja terminus, tai paliekama spręsti socialinio skyriaus pareigūnui.

Darbingumo sąlyga. Pareigūnas, konsultuojantis bedarbį, turi atsižvelgti į bedarbystės periodą: ar per tą laikotarpį, kai asmuo nedirba, tikrai nebuvo priimtinių pasiūlymų. Pavyzdžiui, programuotojas, ieškantis tik programuotojo darbo, tačiau per 3 kalendorinius mėnesius nesulaukęs priimtino pasiūlymo ir nesutinkantis priimti kitokių

---

⁴⁰ Žiūrėta [2008 -04- 20]. Prieiga per internetą

<http://www.socialwelfareappeals.ie/pubs/cases/unemployment_uahr2.html> .

racionalių pasiūlymų, nebus laikomas norinčiu dirbti. Fizinė asmens sveikata gali būti priežastimi suvaržančia darbo pasirinkimo galimybes, ypač jei darbas reikalauja atitinkamo fizinio pasirengimo. Asmens nepagrįstai keliami reikalavimai darbo aplinkai, darbo laikui, minimaliam atlyginimui, darbo trukmei ar darbovietės vietai gali būti traktuojami kaip asmens vengimas priimti siūlomą darbą.

Airijoje galima gauti bedarbio pašalpą, jei dalyvaujama savanoriškuose darbuose, su sąlyga, kad ir toliau ieškos darbo ir pasiruošęs priimti tinkamą darbo pasiūlymą. Savanoriški darbai apima – pagalba pagyvenusiems žmonėms, sergantiems ir neįgaliesiems teikiama pagalba jų namuose ar įstaigose, kuriose šie yra slaugomi ir globjami. Taip pat dalyvavimas jaunimo klubuose. Norint gauti bedarbio pašalpą ir dalyvauti savanoriškuose darbuose, reikia užpildyti specialią formą, kuri pateikiama vietiniam socialinio aprūpinimo skyriui iki pradedant savanorišką darbą.

Tai, kad asmuo neturi darbo, gali patikrinti socialinio aprūpinimo skyriaus pareigūnas, pateikdamas atitinkamą užklausimą, tikrinant kada ir kur buvo dirbama, ir kokios įmokos buvo mokamos.

Papildomos išmokos Airijoje pradėtos mokėti jau nuo 1977 m. Jos skirtos atvejams, kurie nėra įtraukti į socialinį draudimą ar sveikatos draudimo įmokas, kai asmenys papuola į kritinę situaciją ir skiriamos būtiniausių poreikių tenkinimui. Šias išmokas skiria ir jas kontroliuoja Šeimos ir Socialinių reikalų departamentas. Administruojamos išmokos bendruomenių socialinės apsaugos centrų, kurie svarsto išmokos mokėjimo galimybę, atsižvelgdami į kiekvieno besikreipiančiojo individualią situaciją, numatytus reikalavimus. Išmokos nėra automatiškai skiriamos, jei asmuo atitinka keliamus reikalavimus joms gauti, pateikiant prašymą. Savaitinės išmokos skiriamos asmenims, kurie negauna beveik jokių pajamų, arba gaunamos pajamos nesiekia minimalių savaitinių pajamų (šiuo atveju, dažniausiai skiria priemoką prie gaunamų pajamų, kad sumoje gautųsi minimalios savaitinės pajamos), šildymo išlaidų kompensavimas. Asmenims, kurie gyvena nuomojamame būste, numatomas nuomos, jei yra paimta būsto paskola - paskolos palūkanų dalinis padengimas. Keliami reikalavimai - minimalios pajamos, atriboja daugumą žmonių nuo šios išmokos gavimo mažinant piktnaudžiavimo galimybę, nes jos paskirtis – kaip pagalbos suteikimas, asmenims turintiems labai mažas arba iš vis neturintiems pajamų.

Apibendrinant galima teigti, kad Airijoje socialinės apsaugos sistema pradėta formuoti nedaug anksčiau nei Lietuvos, tačiau dėl tam tikrų istorinių aplinkybių Lietuvos socialinės apsaugos sistemos raida buvo nutrūkusi. Lyginant dabartinę valstybių socialinę bedarbių apsaugą įgyvendinančių institucijų sistemą galima teigti, kad sistema panaši,

tačiau teisinis reguliavimas Lietuvoje išplėstas per kelis teisės aktus, o Airijoje sukoncentruotas viename teisės akte.

Isteigtos institucijos, tokios kaip FÁS ir Lietuvos darbo birža, teritorinių skyrių pagalba, vykdo panašias funkcijas: registruoja bedarbius, konsultuoja, taiko aktyvias ir skiria pasyvias darbo rinkos politikos priemones. Socialinio draudimo išmokos yra pasyviosios darbo rinkos politikos priemonės, kurios Lietuvoje mokamos tik tuo atveju, jei į jas pretenduojantis mokėjo nedarbo draudimą. Išmokos Airijoje mokamos kas savaitę, Lietuvoje kas mėnesį. Suteiktasis bedarbio statusas nėra pastovus, asmens teisinė padėtis keičiasi, priklausomai nuo jo dalyvavimo darbo rinkoje. Pastebimas tendencingas pasyviųjų darbo rinkos politikos priemonių taikymo ir nedarbo išmokų mažinimas, nes šios priemonės turėtų skatinti užimtumo siekį, o ne išmokos gavimą. Pasyviosios priemonės turėtų būti taikomos aktyviems darbo rinkos dalyviams, kaip laikina pagalba, kol asmuo galės įsitvirtinti darbo rinkoje, kaip pilnateisis jos dalyvis.

4. Aktyviosios darbo rinkos politikos priemonės

Aktyvi darbo rinkos politika – valstybių vykdoma politika, nukreipta į tokius sektorius kaip darbo paieškos pagalba, darbo rinkos mokymas, darbo užmokesčio subsidijavimas privačiame sektoriuje ir tiesioginis darbo vietų kūrimas viešame sektoriuje – svarbus Europos šalių pastangų elementas kovai su bedaryste. Europos Sąjungos valstybėms narėms aktyvi darbo rinkos politika sudaro pagrindą Europos darbo strategijos, kurią apibrėžia kaip vieną pagrindinių tikslų.

Kaip vienas iš keliamų reikalavimų, bedarbio statuso suteikimui, Lietuvoje, DK 91 str. nurodomas dalyvavimas aktyvioje darbo rinkos politikoje. Darbo rinkoje numatytos ne tik aktyvios politikos priemonės, bet ir pasyvios. Pasyvios politikos priemonės pasireiškia negautų pajamų kompensavimu, socialinėmis garantijomis, tokiais kaip medicininė pagalba ir aktyviosios - tokios kaip remiamasis darbas, įsidarbinimas subsidijuojant. Lietuvoje nuo 1991 m. nuolat daugėja asmenų dalyvaujančių aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse, tiek ir finansavimas skirtas joms. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu⁴¹ 2008 m. Lietuvos darbo birža nustatė pagrindinius veiklos uždavinius - didinti darbo jėgos pasiūlą, didinant pasyvių darbo rinkoje asmenų aktyvumą, padedant jiems prisitaikyti prie darbo rinkos pokyčių, nekvalifikuotus bedarbius įtraukti į profesinio mokymo ir neformalaus švietimo programas, plėsti ir diegti aktyvios darbo rinkos politikos priemones ir paslaugas, pritaikant klientų poreikiams, pasiekti kad ne mažiau kaip 50% bedarbių vidutiniškai per metus dalyvautų aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse. Pagrindinės Lietuvoje taikomos aktyviosios darbo rinkos priemonės - viešieji darbai, profesinis mokymas, remiami darbai, paskolos nuosavam verslui organizuoti ir įdarbinimas į subsidijuojamas vietas.

Airijoje taip pat taikomos pasyviosios ir aktyviosios darbo rinkos politikos priemonės. Pasyviosios darbo rinkos politikos priemonės: bedarbio pašalpa ir papildomos išmokos - nuomos ar būsto paskolų palūkanų priedai, maisto priedas, pašalpa bedūniam kurui. Priešinga pasyviajai - aktyvioji darbo rinkos politika apima platų spektrą paslaugų, kurios sukurtos tam, kad pagerintų įgūdžius ir kompetenciją tų asmenų, kurie ieško darbo ir bando grįžti į darbo rinką. Aktyvioji darbo rinka veikia dviem kryptim – viena apima mokymą, o kita apmokymo programas, kurios apima tiesioginius darbo vietų kūrimo planus, subsidijavimą ir darbą privačiame sektoriuje.

---

⁴¹ LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Dėl užimtumo rėmimo politiką įgyvendinančių įstaigų prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2008 metų veiklos tikslų ir uždavinių bei jiems pasiekti rodiklių nustatymo, 2008, Nr. A1-23.

Aktyviosios darbo rinkos politikos priemonės pirmą kartą buvo pritaikytos Švedijoje, penktajame dešimtmetyje, norint sumažinti bedarbystę. Remiantis šiuo pavyzdžiu, Airija nukreipė savo programų vystymą ta pačia linkme, didesnę dėmesį skiriant ilgalaikiams ir vyresnio amžiaus bedarbiams, taip pat didinant galimybę dirbti ne visą darbo dieną. Taip pat dėmesys nukreipiamas ir į įvairias mokymo programas, kadangi darbuotojai, kurie yra išsilavinę – mažiau linkę į bedarbystę, mokymosi programų įvairovė didina įsidarbinimo galimybes. Airijoje buvo taikoma apie 20 aktyvių darbo rinkos politikos priemonių iki 2000 m. Šiuo metu bedarbiams, norintiems grįžti ar įsitvirtinti darbo rinkoje, siūlomos šios paslaugos – specialūs kvalifikacijos kėlimo kursai, mokymasis ir apmokymai, padėję daugeliui bedarbių. Airijos mokymo programa apima 3 skirtingas mokymų rūšis:

- Mokymai organizuojami atsižvelgiant į rinkos poreikius
- Mokymai organizuojami žmonėms turintiems negalią
- Jaunimo mokymo programa

Pritaikant tinkamus mokymus, atsižvelgiama į asmens prieš tai įgytą patirtį. Jei nėra galimybių asmeniui pritaikyti bent vieno iš šių mokymo variantų, nukreipiama į apmokymus, skirtus atstatyti prarastąją kvalifikaciją, dažniausia taikoma ilgalaikiams bedarbiams.

Mokymai organizuojami atsižvelgiant į rinkos poreikius. Specialūs kursai, padedantys įgyt atitinkamą kvalifikaciją. Juos organizuoja FÁS. Užima tiek dalį dienos, tiek visą dieną. FÁS mokymo programa yra profesinė įgūdžių plėtros programa, kuri organizuoja oficialų mokymą tarp FÁS ir darbovietės. Mokymais patenkinami profesiniai standartai, bedarbiui yra suteikiama galimybė konsultotis su darbdaviais, profesine sąjunga. Skiriamas kompetentingas darbuotojas naujai atvykusiam, kurio pagalba ir pagal numatytą planą susipažįstama su darbo specifiška. Įmonės šiuo atveju gali būti tik tos, kurios pasirašiusios bendradarbiavimo sutartį su FÁS. Sėkmingai pabaigus mokymo programą yra išduodamas profesinį parengimą įrodantis sertifikatas, kuris galioja visoje šalyje. Mokymo programa yra nutaikyta į naujus darbo rinkos dalyvius ir bedarbius asmenis. Minimalus amžius, kurio reikalaujama, kad būtų galima dalyvauti programoje yra 16 m. Taip pat keliamas gyvenamosios vietos reikalavimas ir užsiregistravimas kaip bedarbiu FÁS vietinėje įstaigoje, nes priešingu atveju nėra suteikiama galimybė dalyvauti profesinio pasirengimo programoje. Mokymai įmanomi įvairiose srityse, nuo gamybos iki laisvalaikio organizavimo. Programos dalyvėms įmonėms ir darbdaviams mokamos išmokos ir tuo pačiu reprezentuojami kaip progresyvūs darbo rinkos subjektai. Bedarbiui, dalyvaujančiam programoje mokamos

savaitinės išmokos, priklausomai nuo amžiaus: 15m. - 16 m. jei mokymuose dalyvauja visą darbo dieną - 80,60 €, jei ne pilną darbo dieną - 46,40 €, jei dalyviui 17 m. – 100,70 € ir 58,00 € ir asmenims, sulaukusiems 18 m. ir daugiau mokama 197,80 € ir 113,85 €. Taip pat numatyta galimybė apmokėti būsto nuomos išlaidas. Jei mokymai, kursai vyksta ne gyvenamojoje asmens vietovėje, galimos ir susisiekimo išlaidų apmokėjimas, jei vykti į mokymosi centrą reikia toliau nei 3 mylios. Šios išmokos numatytos visiems bedarbiams, išskyrus vakarinių mokymų, nuotolinių mokymų dalyvius. Privaloma pastoviai palaikyti ryši su teritoriniu FÁS skyriumi.

Vienas iš galimų siūlomų mokymo variantų - jau turimus įgūdžius ir patirtį susieti su dabartiniais rinkos poreikiais. Reikalavimai keliami šių mokymų dalyviams – ne jaunesnis nei 16 metų, tam tikrų vertinimų iš vidurinės mokyklos, susirasti darbdavį, sutinkantį priimti į apmokymus, darbdavys turi įregistruoti priimtąjį mokinį teritoriniame FÁS skyriuje.

Mokymai žemės ūkio ir maisto srityje. Čia skiriama iki 3,701 € dydžio išmokos būsto ir maisto išlaidoms, kol apmokymai vyksta koledže. Šiems koledžams valstybė moka po 2,473 € už 1 studentą ir 1128 € studentui. Norint dalyvauti šiuose mokymuose nėra keliami minimalaus išsilavinimo reikalavimai.

Organizuojami mokymai žuvininkystės ir turizmo srityse. Žuvininkystės sektoriuje apmokymai vyksta Nacionaliniame žuvininkystės koledže ir Regioniniame žuvininkystės centre. Turizmo srities plėtra vykdoma dėl ekonominio augimo galimybių, susijusių su atvykstančiais turistais.

Jaunimo mokymo programa. FÁS turi specialiai adaptuotą programą jauniems 15 m. -20 m. žmonėms, nebaigusiems mokyklos ir neturintiems jokių profesinių įgūdžių. Kursų trukmė nuo 1 m. iki 2 m., priklausomai nuo asmeninių savybių ir galimybių. Pradžioje mokoma bendrųjų dalykų kartu su profesinėmis žiniomis, vėliau pateikiamos specialios praktinės žinios ir apmokymai. Pabaigus programą išduodamas atitinkamas galiojantis visoje valstybėje sertifikatas. Valstybė skiria išmokas priklausomai nuo dalyvio amžiaus ir užimtumo valandų dienoje. Taip pat numatytos maisto ir kelionės dalinis padengimas valstybės lėšomis. Jei dalyviui 12 mėn. buvo mokama nedarbo draudimo išmoka arba bedarbio pašalpa, jam dar bus mokama ir papildoma pašalpa. Bazinis apmokymas trunka ne mažiau kaip 7 mėn.

Bedarbių ugdymas. Tai dar viena aktyviosios darbo rinkos politikos programa, pritaikyta asmenims, norintiems tęsti mokymąsi. Ji buvo inicijuota 2000 m. su tikslu informuoti ir ugdyti suaugusiuosius. Šeimos ir socialinių reikalų departamentas skiria lėšų

šiai programai. Specialūs, antro lygio kursai, skirti bedarbiams asmenims, kurie turi atitikti šiuos keliamus reikalavimus:

Ne jaunesni nei 21 m., gauna bedarbio pašalpą, nedarbo socialinio draudimo išmoką, invalidumo pensiją arba neįgalumo pašalpą pastarąsias 156 d., taip pat asmenys, kurie yra sutuoktiniai ar partneriai šias išmokas gaunančių.

Bedarbių ugdymo paslauga yra teikiama nemokamai, dalyviams yra mokama savaitinė išmoka lygi nedarbo socialinio draudimo išmokai, vietoje jos arba vietoje bedarbio pašalpos. Asmenys, gaunantys kitokios rūšies išmokas, skirtas Šeimos ir socialinių reikalų departamento ir toliau jas gaus, kartu su šia išmoka. Darbas ne pilnu krūvių šių studijų metu neturi įtakos valstybės teikiamos išmokos dydžiui.

Bedarbių ugdymas apima programą „atgal į mokslą“, ją administruoja Šeimos ir socialinių reikalų departamentas. Dalyvavimas joje suteikia socialinės apsaugos draudimą ir galimybę gauti antro ir trečio lygio išsilavinimą ir prilyginamas visos darbo dienos užimtumui. Finansinė parama numatoma ir čia, mokėjimas vykdomas 9 akademinius mėnesius ir nėra mokamas 3 mėnesius vasaros laikotarpiu su tam tikromis išimtimis. Nesugebantys susirasti darbo nemokamu periodu, gali kreiptis dėl bedarbio išmokos, nes atitinka vieną iš reikalavimų šiai išmokai gauti – tikrai norintis dirbti. Antrojo lygio išsilavinimą galima įgyti mokykloje ir gauti patvirtinantį pažymėjimą, priklausomai nuo to kokio lygio programa buvo išklaudyta. Trečio lygio programa siejama su universitetinėmis arba koledžo (pripažinto, kad jame dėstomų studijų lygis apima trečią lygį) studijomis. Šioje programoje dalyvaujantiems asmenims keliami reikalavimai:

- 18 m. ir iki prašant įgyvendinti teisę į mokymąsi, suteikiamą bedarbio statusu, 6 mėn. gaunantis valstybės teikiamą paramą Antrojo lygio išsilavinimui arba 12 mėn. norint gauti trečio lygio išsilavinimą,
- Tarp 18 m. ir 20 m. ir nesimokantis mokykloje daugiau kaip 2 metus, bei priklausomai nuo to į kokio išsilavinimo lygį pretenduoja, jam 6 mėn. arba 12 mėn. yra mokama bedarbio pašalpa, nedarbo socialinio draudimo išmoka, vienišo tėvo (motinos) parama.
- Ne jaunesni kaip 21 m., gaunantys 6 mėn. valstybės teikiamą paramą, norint gauti antrojo lygio išsilavinimą arba 12 mėn. norint gauti trečio lygio išsilavinimą, tokią kaip – bedarbio pašalpą, nedarbo socialinio draudimo išmoką, vienišo tėvo (motinos) paramą, našlio arba našlės priedą, kalinio žmonos pašalpą.
- Gaunantis ligos išmoką 3 metus ar ilgiau.

Mokymo įstaiga, priimanti norinčius studijuoti, gali pakviesti į pokalbį turimų žinių nustatymui ir pasirinkimo motyvams išsiaiškinti. Gavus sutikimą iš mokymo įstaigos,

kreipiamasi į socialinės apsaugos teritorinį skyrių kur ir užpildomi reikalaujami dokumentai.

Edukacija ir apmokymo kursai. Šiuos kursus galima lankyti kaip papildomus, dalyvaujant „atgal į mokslą“ programoje. Reikalavimai, keliami šiai programai, atitinka keliamus visų kitų valstybės organizuojamų programų reikalavimus, tokius kaip amžius, bedarbio statusas, gyvenamoji vieta. Atitinkamų pasirinkimui kursų turi pritarti ir įsitikinti, kad jie bus naudingi norint įsidarbinti, konsultuojantis specialistas.

Dalinis mokymasis. Būnant bedarbiu, numatoma galimybė dalinai mokytis, ne visą darbo dieną. Tai nėra kažkokia speciali programa, tiesiog per ją yra įgyvendinama bedarbio teisė palaikyti tam tikrą jau turimų žinių ir įgūdžių lygį, kurių praradimas sąlygotų mažesnes galimybes įsitvirtinti darbo rinkoje. Reikalavimai, keliami norintiems įgyvendinti šią teisę: tikrai yra ieškoma darbo ir norima įsitvirtinti darbo rinkoje, bei pristatyti dokumentą iš mokymosi įstaigos, patvirtinantį, kad tai yra dalinis mokymasis.

Lietuvoje pastaraisiais metais skatinamas aktyviosios darbo rinkos politikos priemonių vystimasis. Vertinant oficialią statistiką galima būtų teigti, kad Lietuvoje nuosekliai įgyvendinamos Europos Sąjungos užimtumo strategijos bei nacionalinės užimtumo programos nuostatos, kuriose numatyta didinti bedarbių dalyvavimą aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse⁴². Aktyviosios darbo rinkos politikos priemonės įvardijamos Lietuvos Respublikos Gyventojų užimtumo įstatymo 28 str.⁴³.

Bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų profesinis mokymas. Šios programos pagrindinis tikslas – padėti šiems asmenims persikvalifikuoti, ugdyti profesinius gebėjimus ir suteikti reikiamų žinių, siekiant, kad ateityje sėkmingai konkuruotų ir įsitvirtintų darbo rinkoje. Statistikos departamentas ir Lietuvos darbo birža skelbia paklausiausias profesijas ir ateities perspektyvas tam tikrų profesijų atstovams, tad besikreipiančiajam tikrai galima išsirinkti profesiją iš siūlomų, arba įgauti tam tikrų įgūdžių, padėsiančių įsitvirtinti ir garantuoti sau pajamas ateityje. Šių asmenų profesinį mokymą reglamentuoja Užimtumo rėmimo įstatymas, Profesinio mokymo įstatymas ir šių įstatymų pagrindu – 2006 m. liepos 31 d. socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1 – 225 patvirtintas bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų siuntimo mokytis pagal profesinio mokymo programas sąlygų ir tvarkos aprašas⁴⁴. Profesinis mokymas vykdomas pagal formaliojo profesinio mokymo programas, įtrauktas į

⁴² GRUŽEVSKIS, B., BLAŽIENĖ I., Lankstumas ir saugumas darbo rinkoje Lietuvos patirtis. Budapeštas: 2005.

⁴³ Valstybės žinios, 2006, Nr. 73-2762.

⁴⁴ NEKROŠIUS et al. *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008 p.163 psl.

valstybės Studijų ir mokymo programų registrą, bei neformaliojo profesinio mokymo programas, įtrauktas į Kvalifikacijos tobulinimo programų ir renginių registrą, ne ilgiau negu yra nustatyta programose. Profesinio mokymo įstaigos ir įmonės, turinčios Švietimo ir mokslo ministerijos leidimą (licenciją) mokyti, parenkamos konkurso tvarka vadovaujantis Viešųjų pirkimų įstatymu.

Norint dalyvauti šiame mokyme, asmuo turi būti įregistruotas kaip bedarbis ir atitinkantis tam tikrus keliamus reikalavimus, kuriuos pateikia teritorinės darbo biržos:

- Darbo birža negali pasiūlyti darbo, atitinkančio bedarbio profesinį pasirengimą ir sveikatos būklę;
- Individualiame įsidarbinimo plane nustatytas poreikis įgyti, keisti ar tobulinti kvalifikaciją ar profesinius gebėjimus;
- Kai asmuo neturi jokios profesijos, teritorinės darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybos pateikiama išvada, dėl tinkamumo pasirinktajai profesijai;
- Minimalus reikalaujamas amžius 18 m;
- Atitinka mokymo programos reikalavimus;
- Atitinka profesinius sveikatos reikalavimus.

Jaunimui iki 25 metų, ilgalaikiams ir kaimo bedarbiams pakankamai svarbios visos veiklos. Jauni bedarbiai, taip pat ir ilgalaikiai dažniausiai neturintys profesinės kvalifikacijos, nemotyvuoti tolimesniam mokymuisi ar kitai su užimtumu susijusiai veiklai. Jiems naudingi ir būtini profesinio orientavimo ir konsultavimo užsiėmimai. Šie užsiėmimai padeda ir nepakankamai motyvuotiems kaimo bedarbiams, kurie yra iš anksto nusivylę darbo rinkos teikiamomis galimybėmis ir netiki, kad gali surasti sau tinkamą darbą. Motyvacijos pasirinktai profesinio mokymo programai įvertinimo etape, įvertinamas kiekvieno programos dalyvio profesinio mokymosi pasirinkimas bei apsisprendimo įgyti profesiją stiprumas. Nepakankamai motyvuotiems dėl žinių ar informacijos apie profesijos įgijimą stokos dalyviams vykdomi praktiniai užsiėmimai, susitikimai su darbo rinkos mokymo centrų profesijos mokytojais.

Šios programos dalyviams, mokymosi laikotarpiu skiriama 560 Lt dydžio stipendija (tai yra 70 % minimalios mėnesinės algos, kuri 2008 m. sausio mėn. buvo 800 lt.) per pirmuosius 3 programos mėnesius. Taip pat finansuojamos šios bedarbių išlaidos – apgyvendinimo, kelionės (sumokama mokymosi metu važinėjantiems į mokymo įstaigą, ar praktikos atlikimo vietą - nuvykimo ir grįžimo kelionės išlaidos, pagal pateiktą tarpmiestinio ir miesto transporto mėnesinį bilietą, kuris galioja tik darbo dienomis, ar vienkartinis važiavimo bilietus, pagal pagrįstą kelionės maršrutą), sveikatos patikrinimo, draudimo nuo nelaimingų atsitikimų išlaidos. Jeigu bedarbis mokymosi metu įsidarbina,

sudarydamas darbo sutartį, išmokos ir finansavimas yra nutraukiami, nes prarandamas bedarbio statusas, kuris yra viena iš sąlygų norint gauti valstybės teikiamą stipendiją. Įvykūzius programą, išduodamas atitinkamas pažymėjimas, patvirtinantis įgytą kvalifikaciją.

Taip pat yra įmanomas ir nuotolinis mokymasis. Siūloma 30 paruoštų nuotolinio mokymosi kursų, paruošta ir įrengta aukštos kokybės techninė bazė (kompiuteriai, internetas, vaizdinės priemonės). Nuotolinio mokymosi procesas organizuojamas pasitelkiant šiuolaikines informacines technologijas: internete pateikiama kursų medžiaga, užduotys, testai, kursų klausytojai su dėstytojais taip pat bendrauja internetu. Nuotolinio mokymosi paslauga puikiai tenkina šiuolaikinio žmogaus poreikį nuolat tobulėti ir mokytis visą gyvenimą. Dirbantiems ar karjeros siekiantiems žmonėms žinios yra labai svarbu. Norint būti geru savo srities specialistu ar sėkmingai plėtoti verslą ir greitai reaguoti į pokyčius, reikia nuolat tobulinti žinias. Šią paslaugą Mokymo centras kartu su partneriais sukūrė įgyvendindamas Europos Sąjungos PHARE 2000 Ekonominės ir socialinės sanglaudos programos projektą.

Bedarbių ir įspėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų neformalusis švietimas. Neformalusis švietimas – švietimas pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo paskirtis – sudaryti sąlygas asmeniui mokytis visą gyvenimą, tenkinti pažinimo poreikius, tobulinti įgytą kvalifikaciją, įgyti papildomų kvalifikacijų prisitaikant prie rinkos poreikių. Neformalusis suaugusiųjų švietimas teikiamas kiekvienam jį pasirinkusiam asmeniui, ne jaunesniam kaip 18 metų, švietimą gali teikti visi švietimo teikėjai. Šiuo švietimo būdu asmens įgyta kompetencija gali būti pripažįstama kaip formaliojo švietimo programos ar kvalifikacijos dalis Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta arba aukštosios mokyklos nusistatyta tvarka. Švietimą reglamentuoja Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas⁴⁵. Neformalaus švietimo galimybę, kaip aktyviosios darbo rinkos politikos priemonę, numato ir Lietuvos respublikos užimtumo rėmimo įstatymo⁴⁶ 24 str. Neformalusis suaugusiųjų švietimas – asmens ir visuomenės interesus atitinkantis mokymasis, lavinimas ar studijavimas, kurias baigusiam asmeniui neišduodamas valstybės pripažintas dokumentas, patvirtinantis išsilavinimo, tam tikros jo pakopos ar dėstomo dalyko dalies programos dalies išėjimą ar kvalifikacijos įgijimą. Pagrindinės neformaliojo suaugusiųjų švietimo formos:

---

⁴⁵ Valstybės žinios, 1998, Nr. 66- 1909.

⁴⁶ Valstybės žinios, 2006, Nr. 73-2762.

organizuota tikslinė savišvieta, kursai, seminarai, paskaitos, neakivaizdinis švietimas⁴⁷. Bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų neformalus švietimas vykdomas pagal Darbo rinkos neformaliojo profesinio mokymo programų sąvadą įtrauktas programos. Profesinių žinių ir praktinių įgūdžių atnaujinimo programos, skirtos padėti bedarbiui atnaujinti turimas profesines žinias, gebėjimus ir darbinius įgūdžius. Į šias programos gali būti siunčiami turintys kvalifikaciją bedarbiai, nedirbę 2 ir daugiau metų iki įsiregistravimo darbo biržoje. Susipažinimo su profesijomis programos, skirtos suteikti bedarbiui ir išpėtam apie atleidimą iš darbo darbuotojui žinių apie profesijas, darbo sąlygas, padėti susipažinti su paklausiomis darbo rinkoje kvalifikacijomis ir galimybėmis jas įgyti. Į šias programos gali būti siunčiami turintys kvalifikaciją bedarbiai ir išpėti apie atleidimą iš darbo darbuotojai, neturintys kvalifikacijos bei atitinkantys sveikatos reikalavimus. Susipažinimo su verslo pradmenimis programos, skirtos skatinti bedarbius ir išpėtus apie atleidimą iš darbo darbuotojus siekti savarankiško užimtumo bei ugdyti verslumo įgūdžius. Į šias programos gali būti siunčiami bedarbiai ir išpėti apie atleidimą iš darbo darbuotojai, pageidaujantys pradėti savo verslą.

Bedarbiai, dalyvaujantys šioje programoje neturi pajamų, todėl jiems suteikiamos tokios kompensacijos ir lengvatos: neformalaus švietimo programos įgyvendinimo išlaidos, mokymo stipendija (560 Lt), apgyvendinimo išlaidos, kelionės išlaidos, draudimo nuo nelaimingų atsitikimų išlaidos, sveikatos patikrinimo išlaidos.

Remiamasis įdarbinimas. Ši aktyviosios darbo rinkos politikos priemonė apima kelias rūšis – įdarbinimą subsidijuojant, darbo įgūdžių įgijimo skatinimas ir viešieji darbai. Įstatyme, reglamentuojančiame šią politikos priemonę, nurodoma, kad vienu metu gali būti taikoma tik viena iš remiamojo įdarbinimo priemonių⁴⁸.

Įdarbinimas subsidijuojant. Subsidija (lot. subsidium) – valstybės ar savivaldybės institucijų bei kitų trečiųjų asmenų parama, skirta plataus vartojimo prekių (paslaugų) kainoms išlaikyti ar sumažinti arba šių prekių gamybos (paslaugų teikimo) mastui išlaikyti. Ši priemonė organizuojama įstatymo nurodytiems asmenims, papildomai darbo rinkoje remiamiems. Tarp jų paminėti ir ilgalaikiai bedarbiai, įsiregistravę teritorinėje darbo biržoje, tačiau nedirbę dvejus metus ar ilgiau, baigę profesinės reabilitacijos programos. Bedarbiai siunčiami įsidarbinti atsižvelgiant į turimą įgytą profesiją, kvalifikaciją, jam sudarytus individualius įsidarbinimo planus ir darbdavio reikalavimus. Valstybė skatina ir darbdavių dalyvavimą šioje programoje, todėl dėl tokių asmenų įdarbinimo gali kreiptis ir patys darbdaviai, tačiau tik tuo atveju, jei atitinka šiuos

⁴⁷ NEKROŠIUS et al. *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008 p.165 psl.

⁴⁸ Valstybės žinios, 2006, Nr. 73-2762.

keliamus reikalavimus: darbdavys yra įregistruotas Lietuvos Respublikoje, nebankrutavę ar bankrutuojantys ir nevykdo restruktūrizacijos, neturi mokestinės nepriemokos valstybės ir savivaldybių biudžetams ir fondams, į kuriuos mokamus mokesčius administruoja Valstybinė mokesčių inspekcija, nėra skolingi Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui. Atitikus šias sąlygas darbdaviai, norintys įdarbinti subsidijuojamus bedarbius, Lietuvos darbo biržai turi pateikti prašymą, nurodydami norinčių įdarbinti bedarbių skaičių, jų pareigas, kvalifikacinius reikalavimus, darbo ir darbo apmokėjimo sąlygas bei terminus. Lietuvos darbo birža, gavusi ir patenkinusi tokį prašymą, per 10 dienų turi sudaryti nustatytos formos įdarbinimo subsidijuojant organizavimo bei finansavimo sutartį. Darbdavys su bedarbiu turi sudaryti darbo sutartį ir jos kopiją per 3 darbo dienas pateikti Darbo biržai. Atleidęs bedarbį, ne vėliau kaip per 3 darbo dienas privalo raštu apie tai pranešti Darbo biržai bei per 30 darbo dienų priimti kitą bedarbį⁴⁹.

Subsidijuojamu įdarbinimu siekiama bedarbiams asmenims padėti įsitvirtinti darbo rinkoje, ypač tiems kurie, praėjo profesinės reabilitacijos programas arba pradedantys darbo veiklą pagal įgytąją specialybę ar profesiją. Norint palaikyti abipusį interesą, tarp darbdavio ir valstybės, darbdaviui mokamos subsidijos darbo užmokesčiui iki 12 mėn., 3 mėn. subsidija bus mokama tuo atveju, jei darbdavys sudarys su darbuotoju terminuotą darbo sutartį. Mokamoji subsidija skirta darbo užmokesčiui (kuris nurodomas sudaromoje darbo sutartyje) kiekvieną mėnesį, už kiekvieną įdarbintąjį asmenį, nukreiptą darbo biržos, taip pat ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotų draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokoms kompensuoti. Įstatyme⁵⁰ nurodoma, kad subsidijos dydis negali viršyti Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos dydžio.

Darbo įgūdžių įgijimo skatinimas. Šią aktyviosios darbo rinkos politikos priemonės rūšį reglamentuoja 2006 m. liepos 31 d. socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-219 ir Lietuvos respublikos užimtumo rėmimo įstatymo 27 str. Darbo įgūdžių įgijimas – asmenų įgytų profesinių žinių įtvirtinimas bei trūkstamų darbo įgūdžių įgijimas tiesiogiai darbo vietoje⁵¹. Priemonė taikoma baigusiems profesinės reabilitacijos programą, pradedantiems darbo veiklą pagal įgytą specialybę ar profesiją, mokymo įstaigų absolventams pagal įgytą profesiją ar specialybę, baigusiems bedarbių profesinį mokymą pagal įgytą kvalifikaciją. Bedarbius įgyti darbo įgūdžių tiesiogiai darbo vietoje siunčia teritorinės darbo biržos, atsižvelgdamos į sudarytus individualius įsidarbinimo

⁴⁹ Žiūrėta [2008-03-19]. Prieiga per internetą < <http://www.ldb.lt> >.

⁵⁰ Valstybės žinios, 2006, Nr. 73-2762.

⁵¹ Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas, 2006, Nr. A1-219.

planus bei darbdavio nurodytus kvalifikacinius reikalavimus. Darbdaviui įdarbinus asmenį, kuris dalyvauja šioje programoje, įsakymu paskiria darbuotoją, atsakingą už įdarbinto asmens darbo įgūdžių įgijimą tiesiogiai darbo vietoje, ir įsakymo kopija arba jo išrašą per 3 darbo dienas pateikia darbo biržai.

Darbo įgūdžių įgijimo rėmimo atveju subsidija mokama iki 6 mėnesių. Darbdaviui, darbo biržos siuntimu įdarbinusiam bedarbį įgyti darbo įgūdžius, kiekvieną mėnesį iš Užimtumo fondo, valstybės biudžeto, Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų už kiekvieną dirbantį asmenį mokama subsidija darbo užmokesčiui, nurodytam įdarbinto asmens darbo sutartyje, ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotų draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokoms kompensuoti. Subsidijos dydis negali viršyti Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos dydžio. Be to, darbdaviams iš dalies kompensuojamos darbo įgūdžių įgijimo tiesiogiai darbo vietoje organizavimo išlaidos, bet ne daugiau kaip 20 procentų visos mokamos subsidijos.

Viešieji darbai. Ši priemonė skirta asmenims, kurie įtraukti į bedarbių apskaitą kaip ieškantys darbo, taip juos integruojant į darbo rinką ir sudarant sąlygas užsidirbti pragyvenimui, tuo pačiu palaikoma ir (ar) plėtojama vietos bendruomenės socialinė struktūra. Viešieji darbai – tai laikina užimtumo priemonė, kuri suteikia galimybę susirasti laikiną darbą asmenims, kuriems sunku pasirinkti darbą pagal jų turimą profesiją ir darbo patirtį. Tokių darbų organizacija atitenka teritorinėms darbo biržoms ir savivaldybėms. Siunčiant atlikti viešųjų darbų, privaloma atsižvelgti į asmens profesinį pasirengimą, turimą kvalifikaciją, fizinę parengtį bei darbų atlikimo vietovę. Atliekamųjų viešųjų darbų trukmė per 12 mėn., negali viršyti 6 mėn. Įsidarbinant sudaroma darbo terminuota darbo sutartis, kur darbo laiko apskaitai taikoma suminė darbo laiko apskaita, bet netaikomas bandomasis laikotarpis, bei išmokama kompensacija už nepanaudotas atostogas nutraukiant daro sutartį ar pasibaigus darbų atlikimo sutarčiai.

Numatomos atitinkamos lengvatos darbdaviui, įdarbinančiam asmenį, pasireiškiančios per kompensacijas, tokias kaip: darbo užmokesčio kompensaciją už įdarbinto asmens faktiškai dirbtą laiką pagal tą mėnesį galiojantį Vyriausybės patvirtintą minimalų valandinį atlygį, draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokų kompensacija, apskaičiuota nuo darbo užmokesčio kompensacijos, piniginė kompensacija už nepanaudotas atostogas (įskaitant draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokų sumą). Kompensaciją darbdaviui moka savivaldybė ir teritorinė darbo birža lygiomis dalimis. Pirmenybė organizuoti viešuosius darbus teikiama darbdaviams, kurie įsipareigoja po viešųjų darbų asmenį įdarbinti pagal neterminuotą darbo sutartį arba pagal terminuotą, tačiau ne trumpesniam kaip 6 mėnesių laikotarpiui. Siekiant

suinteresuoti darbdavius organizuoti viešuosius darbus, tuo pačiu norima sudaryti palankesnes sąlygas ieškantiems darbo asmenims, ypač vyresnio amžiaus, gyvenantiems kaimuose ir nedideliuose miesteliuose, kur mažai darbo vietų, taip pat socialiai pažeidžiamiems asmenims didinti užimtumo galimybes bei mažinti jų socialinę atskirtį.

Pirmenybė dirbti viešuosius darbus teikiama bedarbiams, negaunantiems nedarbo socialinio draudimo išmokos ir auginantiems bendrojo lavinimo ar kitokias švietimo sistemos mokyklas lankančius vaikus(-ą), taip pat moksleiviams ir studentams iš socialinės rizikos šeimų. Kompensacijos atliekantiems viešuosius darbus įvardijamos įstatyme: važinėjantiems iš gyvenamosios vietos į darbą tolimojo ar (ir) vietinio (priemiestinio) susisiekimo maršruto transportu – kelionės išlaidas į darbo vietą ir atgal pagal mokėjimo mėnesį galiojančius važiavimo paprastu autobusu ar traukinio bendrame vagonė tarifinius įkainius ir visas privalomojo sveikatos tikrinimo ir skiepijimo nuo užkrečiamųjų ligų, jeigu tai nustatyta darbuotojų saugą ir sveikatą darbe reglamentuojančiuose teisės aktuose, išlaidas⁵².

Viešieji darbai bedarbiams gali būti derinami su profesiniu mokymu ar neformaliu švietimu, kai bedarbis neturi šiems darbams atlikti reikiamos kvalifikacijos, profesinių žinių ar įgūdžių arba kai šie mokymai reikalingi įsidarbinti po viešųjų darbų atlikimo pagal neterminuotą darbo sutartį.

Atliekami viešieji darbai naudingi ir savivaldybei ir bedarbiams asmenims. Šia priemone didinamas užimtumas, skatinamas bedarbių aktyvumas ir gerinama finansinė padėtis, skatinamas asmens grįžimas į darbo rinką, ir suvokimas, kad yra galimybė ir pačiam užsidirbti nesitikint ištesinės valstybės teikiamos paramos.

Parama darbo vietoms steigti. Buvusių bedarbių ir darbdavių skatinimas steigti darbo vietas teritorinėse darbo biržose įregistruotų neįgaliųjų ir kitų bedarbių grupių neterminuotam įdarbinimui remti ir (ar) bedarbių ir neįgaliųjų skatinimui sau darbo vietas steigti - tokią sąvoką pateikia Lietuvos darbo birža. Darbdaviai privalo apmokėti ne mažiau kaip 35% išlaidų darbo vietoms įsteigti, bei įsteigtąją vietą išlaikyti ne mažiau kaip 36 mėn., nuo teritorinių darbo biržų atsiųstų asmenų įdarbinimo. Terminas nustatomas apsaugant nuo galimo piktnaudžiavimo įsteigiant darbo vietas tik tam, kad pasisavinti subsidijas. Ši aktyvioji darbo rinkos politikos priemonė pasireiškia: darbo vietų subsidijavimu, vietinių užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimu ir savarankiško užimtumo rėmimu. Parama vienu metu gali būti teikiama tik vienai iš nurodytų priemonių.

---

⁵² Valstybės žinios, 2006, Nr. 73-2762.

Darbo vietų steigimo subsidijavimas. Darbo vietų steigimo subsidijavimas organizuojamas bedarbiams baigusiems profesinės reabilitacijos programas, skiriama savarankiškam neįgaliųjų asmenų užimtumui didinti.

Vietinis užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimas. Vietinių užimtumo iniciatyvų projektai – tai naujų darbo vietų steigimo projektai, įgyvendinami teritorijose, kuriose bedarbių dalis, skaičiuojant nuo darbingo amžiaus gyventojus, yra didesnė negu vidutiniškai šalyje. Į projektais įsteigtas darbo vietas gali būti įdarbinti teritorinėje darbo biržoje registruoti bedarbiai, kurių profesija ir kvalifikacija atitinka darbdavio keliamus kvalifikacinius reikalavimus šiai darbo vietai. Valstybės subsidija vienai darbo vietai steigti negali viršyti 22 šalies ūkio vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio dydžių. Įsteigtą darbo vietą darbdavys turės išsaugoti ne mažiau kaip 36 mėnesius nuo jos įsteigimo dienos. Maksimali to paties paramos gavėjo prašoma subsidijos suma negali viršyti 345 tūkst. Lt. Parama teikiama smulkiojo ir vidutinio verslo subjektams, ir viešosiosms įstaigoms, kurios mažiau kaip pusę balsų dalininkų susirinkime turi valstybės, savivaldybės institucijos, taip pat įstaigos ir valstybės savivaldybių įmonės.

Lietuvoje 2001 m. pradėtas eksperimentas sukurti Vietinių užimtumo iniciatyvų projektų skatinimo sistemą ir jį įgyvendinti didžiausio nedarbo rajonuose pasiteisino ir šiuo metu yra teisiškai reglamentuotas Užimtumo rėmimo įstatymo 31 str.⁵³. Siekiant didesnio valstybės paramos lėšų panaudojimo efektyvumo kasmet vykdomas veiklos auditas ir tikslinamas Vietinių užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimo teisinis reglamentavimas. 2004 m. buvo parengtas informacinis leidinys bei kompaktinis diskas apie realizuotus vietinių užimtumo iniciatyvų projektus.

Savanoriško užimtumo skatinimas. Ši politikos priemonė pasireiškia padedant, asmenims, kurie ieško darbo, įsteigti nuosavą verslą. Norintiems gauti tokią paramą, reikia kreiptis į teritorinį darbo biržos skyrių, kur bus suteikta informacija apie verslo pradžios sąlygas, jo vystymą, darbuotojų priėmimą į darbą, veiklos pagal verslo liudijimą galimybes. Taip pat yra organizuojami verslo pradmenų mokymai. Panaikinus darbo vietą, kuriai buvo skirta parama, anksčiau nei po minimalaus nurodyto laikotarpio (36 mėn.), darbdaviui taikomos atitinkamos sankcijos:

Darbdavys privalo grąžinti visą subsidiją, jei darbo vieta buvo panaikinta per pirmuosius 12 mėn. nuo jos įsteigimo. Jei darbo vieta panaikinta per 12 mėn. – 24 mėn. laikotarpį, privaloma grąžinti 80 % subsidijos, per 24 mėn. - 36 mėn. laikotarpį 50 % subsidijos.

---

⁵³ NEKROŠIUS et al. *Darbo teisė*. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. P.173.

Darbo rotacija. Darbo rotacijos priemonė organizuojama siekiant laikinai pakeisti įmonių darbuotojus jų tikslinių atostogų (kurios gali trukti iki 3 metų) metu ir įmonių kolektyvinėse sutartyse numatytais atvejais. Šiuo būdu tikimasi, kad įsidarbinę asmenys pasieks gerų rezultatų, ir darbdavys – priims nuolatiniam darbui. Norintiems dalyvauti darbo rotacijos priemonėje, dalyvio profesinė kvalifikacija turi atitikti darbdavio keliamiems reikalavimams profesijai, specialybei, kvalifikacijai ir (ar) darbo patirčiai. Jei asmuo yra darbo biržoje registruotas bedarbis, darbdaviui, įdarbinusiam darbo rotacijos būdu, iki 12 mėn. bus mokama kompensacija darbo užmokesčiui – kas mėnesį mokant pagal faktiškai dirbtą darbuotojo laiką, bus mokama 50% dydžio minimalios mėnesinės algos dydžio kompensacija. Dalyvavimas tokioje priemonėje, negali trukti ilgiau nei 12 mėn., tai numato įstatymas⁵⁴. Tai ypač naudinga darbdaviams, kurie yra sukūrę darbo vietas, kurios nereikalauja išankstinio ar specialaus apmokymo.

Aktyvioms darbo rinkos priemonėms dėmesys skiriamas ne veltui ir priemonių taikymas varijuojamas pagal amžiaus grupes, fizines asmens galimybes, profesinę kompetenciją ar kitus rodiklius. Asmenys, dalyvaujantys šiose priemonėse, daugiau ar mažiau sugeba įsitvirtinti darbo rinkoje. Organizuojami mokymai ir konsultacijos, parengiant labiausiai rinkoje trūkstamų specialybių specialistų, įvairūs kvalifikacijos kėlimo ir profesijos keitimo kursai padeda ilgalaikiams bedarbiams ir kitiems asmenims negalintiems prisitaikyti prie darbo rinkos poreikių, integruotis į ją.

Airijos vyriausybė, bei INOU centras skyrė nemažai pastangų vystant aktyviasias darbo rinkos politikos priemones, kurios padėjo grįžti į darbo rinką ne vienam bedarbiui. Ši politikos priemonė dominuoja prieš pasyviasias politikos priemones.

Europos Sąjungos parama ir strategija skiriama valstybėms narėms. Europos Sąjungos (toliau - ES) narėms parama aktyviosiose darbo rinkos politikos priemonėse garantuojama ir teikiama Europos socialinio fondo, kuris įkurtas 1957 m., yra vienas iš keturių ES struktūrinių fondų. Tai pagrindinis ES užimtumo politikos finansinis instrumentas, kurio paskirtis yra remti užimtumą ir skatinti žmogiškųjų išteklių plėtrą. Pagrindinės Europos socialinio fondo politikos sritys: aktyvios darbo rinkos politikos plėtra ir skatinimas, socialinės atskirties mažinimas, lygių galimybių visiems integruotis į darbo rinką skatinimas, švietimo, mokymo, profesinio orientavimo ir konsultavimo sistemos plėtra ir tobulinimas, kvalifikuotos bei gebančios prisitaikyti prie pokyčių darbo jėgos ugdymo rėmimas, verslumo ugdymas, moterų integracijos į darbo rinką skatinimas.

Nuo 1975 m. ES vykdė tvirtą regioninės plėtros politiką per ES vadinamuosius struktūrinius fondus turtingesnių valstybių narių lėšų, skirdama skurdesnėms šalims ir

---

⁵⁴ Valstybės žinios, 2006, Nr. 73-2762.

regionams. 2000–2006 m. šiems fondams išleista apie trečdalis ES biudžeto. Daugiausia fondų lėšų skirta Graikijai, Ispanijai, Portugalijai, Airijai, pietų Italijai ir rytų Vokietijai. ES finansinė parama naujų valstybių narių regioninės plėtros projektams pagal įvairias rengimosi narystei programas pradėta teikti gerokai anksčiau nei valstybės įstojo į ES.

Europos parlamento ir tarybos reglamentas Nr. 1081/2006 2006 m. Liepos 5 d. Dėl Europos socialinio fondo ir panaikinantis reglamentą Nr. 1784/1999 numatė, kad, siekiant padėti įgyvendinti 2000 m. kovo 23 ir 24 d. Lisabonos Europos Vadovų Tarybos ir 2001 m. birželio 15 ir 16 d. Geteborgo Europos Vadovų Tarybos nustatytus tikslus ir uždavinius, turėtų remti tą valstybių narių politiką, kuri didžiaja dalimi atitinka pagal Europos užimtumo strategiją parengtas gaires bei rekomendacijas ir atitinkamus Bendrijos tikslus socialinės aprėpties, nediskriminavimo, lygybės skatinimo, švietimo ir mokymo srityse. Fondas taip pat turėtų spręsti problemas, susijusias su Bendrijos darbingos visuomenės dalies demografinių pokyčių atitinkamais aspektais ir pasekmėmis, ypač pasitelkdamas profesinį mokymą visą gyvenimą, socialiai pažeidžiamų žmonių socialinei integracijai skatinti, kovoti su diskriminacija, skatinti ekonomiškai neveiklius asmenis dalyvauti darbo rinkoje bei skatinti partnerystes reformų srityje.

Europos Sąjunga vykdydama užimtumo ir socialinę politiką, siekia užtikrinti aukštą gyvenimo kokybę, žmogaus orumą atitinkantį gyvenimo lygį, sudaryti galimybes gyventi aktyvioje, integruotoje ir sveikoje visuomenėje. Ši politika padeda gerinti didžiosios dalies ES piliečių, tarp jų ir bedarbių, pagyvenusių žmonių, neįgaliųjų, socialiai atskirtųjų, darbo rinkoje diskriminuojamų žmonių gyvenimą. Tai atitinka vieną svarbiausių ES socialinės politikos principų – piliečių solidarumo principą, būtiną kuriant stabilią visuomenę bei skatinant nuolatinį klestėjimą, kuris yra Europoje veikiančio socialinio modelio atskaitos taškas. ES gyventojai nepaliekami rinkos jėgų valiai – jie turi galimybę naudotis viena stipriausių pasaulio socialinės paramos sistemų. Maždaug pusę su nedarbu susijusių problemų tenka spręsti pačioms ES šalių vyriausybėms – taigi užimtumo ir su ja susijusią socialinę politiką visų pirma kuria valstybės narės. Nepaisant Europos Komisijos ir Europos Sąjungos vyriausybių siekių kaip galima labiau koordinuoti darbo politiką tuos pačius klausimus šalys sprendžia labai skirtingai⁵⁵. Veiksmų programos, dėl bendrijos paramos teikiamos Lietuvai nuo 2007 m. sausio 1d. iki 2013 m. gruodžio 31 d., viena iš remiamų krypčių kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis. Jai skirta beveik 373 mlrd. eurų⁵⁶.

---

⁵⁵ L. DROMANTIENĖ. Užimtumo politika – socialinis garantas Europos Sąjungoje. - Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.

⁵⁶ Europos Komisijos sprendimas, 2007, Nr. K (2007) 4475.

Europos užimtumo strategija - valstybių narių užimtumo politikos kryptių bendrieji prioritetai ir atskiri uždaviniai kur nustatytos visų valstybių narių bendrai sukurtos daugiamečių Užimtumo gairės. Šiuo metu galiojančios gairės skirtos 2008–2010 m. laikotarpiui. Užimtumo gairėmis grindžiamos nacionalinės reformų programos ir užimtumui skirta ES Lisabonos darbotvarkės dalis. Joje numatyti visi ES veiksmai žinioms ir naujovėms skatinti ir daugiau bei geresnėms naujoms darbo vietoms kurti siekiant, kad Europa taptų patrauklesne vieta dirbti ir investuoti. Užsibrėždamos užimtumo gaires valstybės narės įsipareigoja siekti bendrų prioritetų: paskatinti dirbti ar likti darbo vietose daugiau žmonių, padidinti darbo jėgos pasiūlą, modernizuoti socialinės apsaugos sistemas, sudaryti lengvesnes darbuotojų ir įmonių prisitaikymo sąlygas ir daugiau investuoti į geresnį švietimą bei įgūdžių lavinimą. Gairėse pripažįstama, kad darbo rinkos lankstumą būtina derinti su užimtumo užtikrinimu, taip pat pripažįstamas socialinių partnerių vaidmuo. Gairėmis remiama užimtumą skatinanti raida darbo sąnaudų bei darbo užmokesčio nustatymo metodų srityse, didesnės ir tinkamesnės investicijos į žmogiškąjį kapitalą ir mokymo bei švietimo sistemų derinimas su naujais įgūdžiams keliamais reikalavimais.

2005 m. – 2010 m. socialinėje darbotvarkėje nustatytos politikos kryptys, pagal kurias numatyta kurti darbo vietas, kovoti su skurdu ir skatinti lygias galimybes visiems, įskaitant judrius darbuotojus, kad visoje ES jiems būtų užtikrintas vienodas socialinis saugumas ir vienodos teisės gauti pensiją. Šios politikos kryptys nustatytos bendradarbiaujant su visų – nuo vietos iki nacionalinių – lygmenų valstybės institucijomis, darbdavių ir darbuotojų atstovais bei nevyriausybinėmis organizacijomis. Socialine darbotvarke taip pat siekiama remti valstybes nares, vykdančias pensijų ir sveikatos apsaugos reformas, kovojančias su skurdu ir sprendžiančias užimtumo bei socialines problemas, kurios iškyla gyventojams senėjant⁵⁷.

---

⁵⁷Žiūrėta [2008-04-20]. Prieiga per internetą <http://europa.eu/pol/socio/overview_lt.htm>.

Išvados

1. Išanalizavus ir palyginus Airijos ir Lietuvos bedarbių definicijas, galima teigti, kad Lietuvos pateikiama bedarbio sąvoka yra siauresnė nei Airijos, todėl pastebimas bedarbių sumažėjimas darbo rinkoje siejamas ne tik su užimtumo galimybių padidėjimu dėl valstybės ekonominio augimo, bet ir atsisakius Lietuvoje bedarbių požymių – noras ir galėjimas dirbti, bei pakankamos pragyvenimo lėšos. Abiejų valstybių bedarbio požymiai suformuluoti taip, kad suteikus šį statusą atsiranda pareiga dalyvauti aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse. Dalyvavimas jose skatina užimtumą ir mažina pasyviųjų darbo rinkos politikos priemonių panaudojimą.
2. Pagrindinės priežastys, įtakojusios bedarbystę Airijoje ir Lietuvoje, siejamos su gamybos pokyčiais, prie kurių nespėja prisitaikyti žemesnę kvalifikaciją, menkesnę darbo patirtį ir atitinkamo išsilavinimo neturintys asmenys. Juos išstumia iš darbo rinkos išsilavinę, atitinkamą kvalifikaciją turintys darbininkai. Valstybių politika nukreipta į aktyviausias darbo rinkos politikos priemones sąlyginai užkerta kelia bedarbystei, tačiau reikalinga ir asmeninė motyvacija bei tam tikra valstybės teikiama laikina finansinė parama, socialinė apsauga, padedanti įsitvirtinti darbo rinkoje. Nedarbo socialinis draudimas turėtų veikti kaip apsauginis veiksnys, kuomet asmeniui, netekus darbo, nekiltų būtinybė dirbti pirmą pasitaikiusį darbą, taip žlugdant asmens tobulėjimą ir kompetencijos praradimą. Žinodamas, kad jam bus garantuota išmoka, galėtų pasirinkti labiausiai jam tinkantį ir patinkantį darbą.
3. Airijos ir Lietuvos bedarbių socialinė apsauga ir ją įgyvendinančių institucijų sistema panaši, tačiau Lietuvoje teisinis reguliavimas išplečiamas per kelis teisės aktus, o Airijoje sureguliuojama viename teisės akte. Susiaurinimas iki vieno teisės akto palengvina institucijų darbą, bei suteikia daugiau aiškumo bedarbiams, norintiems įgyvendinti savo teises ir atlikti pareigas. Lietuvoje, išplėstas reguliavimas, detalizuoja bedarbių socialinę apsaugą ir ją įgyvendinančių institucijų funkcijas ir darbo gaires. Tačiau valstybių esminiai tikslai, liečiantys bedarbius, panašūs - institucijų pagalba siekiama mažinti bedarbystę, socialinę atskirtį ir skurdą bei aktyviųjų ir pasyviųjų darbo rinkos priemonių pagalba grąžinti asmenis į darbo rinką.

4. Aktyviosios ir pasyviosios darbo rinkos priemonės įgyvendinamos atitinkamų institucijų pagalba. Pasyviausias priemonės bedarbis gali panaudoti tik tuo atveju, jei jos atitinka bedarbio statusui keliamus reikalavimus, o būtent vieną iš jų – dalyvavimą aktyviose priemonėse. Valstybių teisės aktai suformuluojami taip, kad nebūtų gaunamos išmokos ir asmuo neprarastų intereso grįžti į darbo rinką, tikintis, kad visuomet gaus valstybės teikiamą paramą. Netekus darbo yra suteikiama galimybė gauti išmoką, kurią sąlygoja draudiminės įmokos, norint grįžt į darbo rinką, mokamos pašalpos, bet tik aktyviųjų politikos priemonių dalyviams.
5. Tendencingas aktyviųjų darbo rinkos politikos priemonių taikymas, išstumiant pasyviausias, pozityvus reiškinys. Akcentuojant šių politikos priemonių kryptis ir nustatant gaires, daugiau dėmesio reikėtų skirti bedarbių mokymo ir ugdymo programoms, kurių pagalba keliami darbinė kompetencija, nukreipiama darbo jėga į labiausiai to reikalaujančius darbo rinkos sektorius.

Santrauka

Bedarbio teisinis statusas Lietuvoje ir pasirinktoje ES valstybėje

Legal Status of the Unemployed in Lithuania and in a Selected EU Member State

Bedarbių problema, su kuria susiduria tiek Europos Sąjungos senbuvės kaip Airijos Respublika ir tiek naujosios šalys, tokios kaip Lietuvos Respublika, sunkiai sprendžiama tiek ekonominiu tiek socialiniu mastu. Garantuojant teisę į darbą, nėra įgyvendinamas absoliutus užimtumas ir darbo pasirinkimas pagal turimą įgytą išsilavinimą, profesinę kvalifikaciją ar asmeninius pageidavimus, ko rezultate atsiranda toks reiškinys kaip nedarbas ir bedarbiai. Nėra įmanoma užtikrinti absoliutaus užimtumo ir bedarbių nebuvimo teisės aktais, nes rinka diktuoja savo poreikius. Todėl reikia tobulinti taikomus teisės aktus, pritaikant esamai padėčiai, taip apsaugant pasyviuosius darbo rinkos dalyvius – bedarbius.

Analizuojant bedarbio požymius, atskleidžiami tokio statuso suteikimo reikalavimai. Lietuvos įstatymuose bedarbio sąvoka ne kartą buvo kritikuojama ir keičiama. Airijoje - “bedarbiu laikomas asmuo, kuris privalo būti pasirengęs, galintis dirbti ir tikrai ieškantis darbo, bei pasirengęs įsidarbinti visai darbo dienai. Valstybių įstatymuose bedarbio sąvoka panaši, tačiau nėra analogiška. Sąvoka - svarbus teisinis elementas, nuo kurio priklauso ne tik nedarbo lygio nustatymas, bet ir užimtumo skatinimo organizacinės ir teisinės formos, valstybės numatytos socialinės ir ekonominės garantijos bedarbiams.

Bedarbio teisės Lietuvoje siejamos su informacijos gavimu apie esamas laisvas vietas, teikiamas konsultacijas, teritorinės darbo biržos atlieka tarpininko vaidmenį tarp darbdavio ir ieškančiojo darbo.

Lietuvos ir Airijos gyventojams neturintiems darbo, kaip pagrindinio pragyvenimo šaltinio, yra numatyta valstybės finansinė pagalba nedarbo atveju, laikinai suteikiant galimybę tenkinti būtinus poreikius, kol pagalbos gavėjas savarankiškai įsitvirtins darbo rinkoje. Airijos socialinio draudimo sistema taip pat numato galimybę gauti išmoką, išskiriamos dvi išmokų rūšys, tokios kaip: bedarbio pašalpa ir nedarbo draudimo išmoka. Papildomos išmokos Airijoje pradėtos mokėti jau nuo 1977 m., skirtos atvejams, kurie nėra įtraukti į socialinį draudimą ar sveikatos draudimo įmokas, kai asmenys papuola į kritinę situaciją ir skiriamos būtiniausių poreikių tenkinimui. Suteiktasis bedarbio statusas

nėra pastovus, asmens teisinė padėtis keičiasi, priklausomai nuo jo dalyvavimo darbo rinkoje.

Europos Sąjungos valstybėms narėms, aktyvi darbo rinkos politika sudaro pagrindą Europos darbo strategijos, kurią apibrėžia kaip vieną pagrindinių tikslų.

Summary

Legal Status of the Unemployed in Lithuania and in a Selected EU Member State

The problem of the unemployed in the old member-states of the European Union such as the Republic of Ireland as well as the new member-states such as the Republic of Lithuania face is difficult to solve on economic and social scale. Although the right to work is guaranteed, absolute employment and job choice according to personal education, professional qualification and preferences is not being put into practice and causes the phenomenon of unemployment. It is impossible to ensure absolute absence of unemployment by legislation because the market dictates its own demands. Therefore, the legal acts regulating employment need improvement and adjustments to present situation to protect passive participants of the job market – the unemployed.

When the characteristics of the unemployed are being analysed the requirements to provide such a status are revealed. The concept of the unemployed was criticised and changed many times in the Lithuanian legislation. In the Republic of Ireland “an unemployed is considered to be a person ready and able to work, searching for a job and ready to be employed full-time“. The concept is similar but not analogous in the legislation of other countries. The concept is an important legal element upon which depends not only unemployment level but organizational and legal forms of employment promotion, and social and economic guarantees to the unemployed as well. The rights of the unemployed in Lithuania are related to access of information about vacancies and the consultations provided. The territorial Labour Exchange serves as a mediator between employers and people searching for job.

In the event of unemployment the state provides Lithuanian and Irish inhabitants financial support to give them an opportunity to satisfy their necessary needs until the support receiver becomes stronger in the labour market. Irish social security system also envisages a possibility to receive payment. There are two types of payment: the unemployed allowance and the unemployed insurance allowance. Additional payment were started in Ireland in 1977 and allotted to the cases that are not included in social insurance or health insurance payments in the event a person appears in a critical situation to satisfy necessary needs. The status of the unemployed is not constant as the legal status of person is changing depending on his/her participation in the labour market.

An active policy of the labour market is a basis of European labour strategy and is defined as the major goal in the member states of the European Union.

Literatūros sąrašas

TARPTAUTINĖS TEISĖS AKTAI

1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija//Valstybės žinios, 2006, Nr.68-2497.

AIRIJOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTAI

2. Plebiscite (Draft Constitution) Act, 1937, No. 16/1937.
3. Social welfare (Consolidation) Act, 1993, No. 27/1993.
4. Social Welfare Act 2005, No. 30/2005.
5. Social Welfare Act 2007, No. 142/2007.
6. Social Welfare (Consolidated Claims, Payments and Control) Regulations, No. S.I. 142 /2007, 2007.

LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTAI

7. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.
8. Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Darbo kodeksas//Valstybės žinios, 2002, Nr.64-2569.
9. Lietuvos Respublikos gyventojų užimtumo įstatymas// Valstybės žinios, 1991, Nr. 2-25.
10. Lietuvos Respublikos Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas//Valstybės žinios, 1998, Nr. 66- 1909.
11. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymas//Valstybės žinios 2003, Nr. 9-1828.
12. Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas//Valstybės žinios, 2004, Nr. 4-26.
13. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas//Valstybės žinios, 2006, Nr. 73-2762.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 nutarimas Nr.1656 „, Dėl nedarbo socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo// Valstybės žinios, 2004, Nr.186-6930.

15. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 įsakymas Nr. A1-23 „Dėl užimtumo rėmimo politiką įgyvendinančių įstaigų prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2008 metų veiklos tikslų ir uždavinių bei jiems pasiekti rodiklių nustatymo“// Valstybės žinios,2008, Nr.39-1432
16. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. įsakymas Nr. A1-207 „ Dėl ieškančių darbo asmenų registravimo ir apskaitos teritorinėse darbo biržose sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2006-07-31 Nr.84-3321
17. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2006 įsakymas Nr. A1-219
„ Dėl asmenų įgytų profesinių žinių įtvirtinimo bei trūkstamų darbo įgūdžių įgijimo tiesiogiai darbo vietoje“.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

18. COUSINS, M., The Impact of the introductions of social welfare schemes in Ireland. – Oksfordas, 2005.
19. DAMIDAVIČIUS, M.,POCIUS, A. Darbo rinkos terminų ir sąvokų žodynas. - Vilnius, 1998.
20. Darbo ir socialinės apsaugos teisė XXI amžiuje: iššūkiai ir perspektyvos. - Vilnius: Forzacas, 2007.
21. Darbo teisė suvienytoje Europoje. Konferencijos medžiaga. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
22. DROMANTIENĖ, L. Užimtumo politika – socialinis garantas Europos Sąjungoje. - Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
23. GALLIE, D., PAUGAM. S. Welfare Regimes and Experience of Unemployment in Europe. – New York: Oxford University Press, 2004.
24. GRUŽEVSKIS, B., BLAŽIENĖ, I. Lankstumas ir saugumas darbo rinkoje Lietuvos patirtis. - Budapeštas, 2005.
25. Irish National Organization of the Unemployed, Working for Work 14th Edition. – Dublinas, 2007.
26. NEKROŠIUS et al. Darbo teisė: teorija ir praktika. I tomas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008.
27. SNIEŠKA, *et al.*, Makroekonomika. - Kaunas: Technologija, 2001.

28. ŠLEKYS, A. Konferencija 2002 m. gegužės 30 d. “Skurdas Lietuvoje: priežastys ir mažinimo galimybės”. - Vilnius: Lietuvos darbo birža., 2002.
29. TIAŽKIJUS, V., Darbo teisė: teorija ir praktika. - Vilnius: Justitia, 2005.
30. TILLE, C. and YI, K. - M., Curbing Unemployment in Europe: Are There Lessons from Ireland and the Netherlands. - New York, 2001.
31. WALSH, B.M., When Unemployment Disappears: Ireland in the 1990s. - Dublinas, 2003.

PRAKTINĖ MEDŽIAGA:

32. Lietuvos aukščiausiojo teismo byla Nr. 3K-3-293/2006.
33. Žiūrėta [2008 -04- 20]. Prieiga per internetą :
<http://www.socialwelfareappeals.ie/pubs/cases/unemployment_uahr2.html > .
34. Europos Komisijos sprendimas, Nr. K (2007) 4475, 2007.

INFORMACIJA INTERNETE:

35. Žiūrėta [2008-03-19]. Prieiga per internetą < <http://www.ldb.lt> >.
36. Žiūrėta [2008-04-19]. Prieiga per internetą <<http://www.inou.ie/about/>>.
37. Žiūrėta [2008-04-19]. Prieiga per internetą
<<http://www.fas.ie/en/About+Us/Home/default.htm> >.
38. Žiūrėta [2008-04-19]Prieiga per internetą < www.ldb.lt>.
39. Žiūrėta [2008-04-20]. Prieiga per internetą
<www.welfare.ie/foi/ja_jobseekall.html>.
40. Žiūrėta [2008-04-22]. Prieiga per internetą
<<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/14.%20socialines%20apsaugos%20pletotes%20ir%20uzimtumo%20ekonominiu%20veiksniu%20strategija.doc> >.
41. Žiūrėta [2008- 04-30]. Prieiga per internetą <www.socmin.lt>.